

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA ÚČETNICTVÍ

Kritická analýza daňového zatížení fyzických osob v dobách ekonomické recese
Critical Analysis of the Tax Burden of Individuals in Times of Economic Recession

Student: Marek Šrubař
Vedoucí diplomové práce: Ing. Zuzana Rylová, Ph.D.

Ostrava 2013

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra účetnictví

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Marek Šrubař**

Studijní program: N6208 Ekonomika a management

Studijní obor: 6202T049 Účetnictví a daně

Specializace: 00 Účetnictví a daně

Téma: **Kritická analýza daňového zatížení fyzických osob v dobách ekonomické recese**
Critical Analysis of the Tax Burden of Individuals in Times of Economic Recession

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Daně a jejich vliv na ekonomiku
3. Vývoj a analýza daňového zatížení fyzických osob
4. Vyhodnocení analýzy a návrh možných změn
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 276 s. ISBN 978-80-7357-574-8.

ŠIROKÝ, Jan. *Daně v Evropské unii*. 5. vyd. Praha: Linde, 2012. 400 s. ISBN 978-80-7201-881-9.

VANČUROVÁ, Alena a Lenka LÁCHOVÁ. *Daňový systém ČR 2012*. 11. vyd. Praha: 1. VOX, 2012. 372 s. ISBN 978-80-87480-05-2.

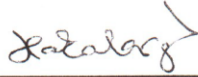
Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

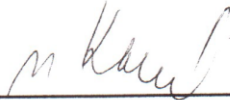
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Zuzana Rylová, Ph.D.**

Datum zadání: 23.11.2012

Datum odevzdání: 26.04.2013

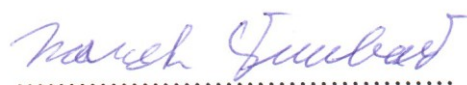

Ing. Jana Hakalová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci vypracoval samostatně.
Přílohy č. 1, 2, 3, 4, 5 a 6 byly převzaty z elektronických zdrojů.

V Ostravě dne 26.4. 2013

.....
Marek Šrubař

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Daně a jejich vliv na ekonomiku	5
2.1 Charakteristika daně.....	5
2.2 Funkce daní.....	6
2.3 Třídění daní.....	7
2.3.1 Základní třídění daní.....	8
2.3.2 Třídění daní používaná k analýzám jejich dopadu.....	9
2.4 Nadměrné daňové břemeno	12
2.5 Vliv daní na trh práce.....	17
2.5.1 Vliv zdanění na ochotu pracovat	17
2.5.2 Různé daně a ochota pracovat	18
2.6 Vliv zdanění na úspory domácností.....	19
2.7 Vliv zdanění na spotřebu	20
2.7.1 Vliv důchodu na poptávané množství	20
2.7.2 Vliv ceny na poptávané množství	21
3. Vývoj a analýza daňového zatížení fyzických osob	22
3.1 Daň z důchodu jednotlivce	22
3.1.1 Zdanění příjmů ze závislé činnosti.....	23
3.1.2 Vymezení příjmů ze závislé činnosti	24
3.1.3 Základ daně a daňová povinnost.....	27
3.1.4 Osobní důchodová daň a inflace	33
3.1.5 Platby sociálního a zdravotního pojištění.....	35
3.2 Zdanění spotřeby.....	35
3.2.1 Daň z přidané hodnoty	37
3.2.2 Spotřební daně	40
3.2.3 Ekologické daně.....	46
3.3 Způsoby měření daňového zatížení.....	47
3.3.1 Den daňové svobody	47
3.3.2 Index daňové mizérie	48
3.3.3 Index štěstí a index šťastného zaměstnavatele.....	49
3.3.4 Ukazatel daňové kvóty	49
3.3.5 Implicitní daňové sazby	50

3.3.6 Efektivní daňová sazba	51
3.4 Analýza daňového zatížení příjmů ze zaměstnání a jeho vývoj v období ekonomické recese ...	53
3.4.1 Daňové zatížení měsíčních příjmů ze závislé činnosti	53
3.4.2 Daňové zatížení celkových ročních příjmů ze závislé činnosti.....	56
3.5 Analýza daňového zatížení spotřeby domácností a jeho vývoj v období ekonomické recese....	60
4. Vyhodnocení analýzy a návrh možných změn.....	64
4.1 Ekonomická krize v České republice.....	64
4.2 Vyhodnocení výsledku analýzy daňového zatížení příjmů zaměstnanců v období ekonomické recese	65
4.3 Vyhodnocení výsledků analýzy daňového zatížení spotřeby domácností	66
4.4 Návrh možné změny a její vliv na výši daňového zatížení za sledované období.....	69
5. Závěr.....	71
Seznam použité literatury.....	74
Seznam zkratk	76
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
Seznam příloh	

1. Úvod

Daně jsou v dnešní době nedílnou součástí každodenního života. Jsou doslova všudy přítomné. Platíme je, když se chceme najíst, napít, koupit si nové oblečení nebo se jen zajít pobavit do kina s přáteli a samozřejmě, když si na to snažíme vydělat svou prací. Většina států má své vlastní rozvinuté daňové soustavy, které slouží především jako zdroj příjmů na úhradu vládních výdajů. Každý stát vykonává svou vlastní daňovou politiku, kdy v potřebě zvýšení příjmů do státního rozpočtu zvýší daně. Také v případě, že ekonomika stabilně roste, má možnost nepatrně zvýšit daně a vytvořit tak finanční rezervu na horší časy, kdy vrátí svými investicemi tyto prostředky zpět do ekonomiky. Když se ekonomika nachází v krizi resp. recesi, může naopak snížit daně, aby podnikům klesly náklady a nemusely propouštět a zaměstnancům zůstalo více peněz na utrácení.

A přesně taková je současná ekonomická situace v České republice, kdy se země stále potýká s následky ekonomické krize z roku 2008. Jenže, místo snižování daní, dochází k jejich opětovnému navyšování. Jednotlivé politické strany, ve snaze zalíbit se voličům, se předhánějí v návrzích jak a koho více zdanit a komu přidat. Ve výsledku ale jakékoliv zvýšení daní dopadne nejvíce na běžné zaměstnance a spotřebitele, kteří nemají téměř žádnou možnost, jak se zdanění vyhnout. Velké prosperující společnosti a movití členové společnosti se dokážou díky daňové optimalizaci a různým daňovým únikům vyhnout vysokému zdanění. Proto jsem si vybral za téma diplomové práce analýzu daňového zatížení fyzických osob v období ekonomické recese.

Práce je rozdělena do tří samostatných částí. V první části je popsána obecná charakteristika daní, jejich třídění a funkce, které mají v ekonomice. Dále je součástí kapitoly teoretické vymezení vlivu daní na trh práce a spotřebu. Druhá kapitola se podrobněji zaměřuje na popis daně ze závislé činnosti, spotřebních daní a jejich vývoj od roku 2008. Dále jsou uvedeny možné způsoby měření daňového zatížení, kdy některé z nich jsou využity pro následnou analýzu vývoje daňového zatížení práce a spotřeby od roku 2008. V poslední kapitole jsou dosažené výsledky vyhodnoceny ve vztahu k makroekonomickým údajům ekonomiky České republiky od počátku krize. Závěr kapitoly je věnován návrhu na možnou změnu v daňové politice a porovnání jejího dopadu s dosaženými výsledky z předešlé analýzy.

Cílem práce je analýza daňového zatížení fyzických osob v období ekonomické recese se specifickým zaměřením na daňové zatížení práce a spotřeby a následné vyhodnocení výsledků analýzy spolu s vybranými makroekonomickými údaji.

Lze předpokládat, že především značné zvyšování spotřebních daní, za účelem snížení vládního deficitu, bude mít negativní dopad na výši spotřeby domácností a projeví se i snížením inkasa těchto daní.

Pro vypracování diplomové práce byly využity metody analýzy a syntézy.

2. Daně a jejich vliv na ekonomiku

V úvodní kapitole se seznámíme se základní charakteristikou daně, tříděním daní a jejich funkcí v ekonomice. Práce je zaměřena na zkoumání daňového zatížení fyzických osob, a to především zaměstnanců a domácností. Bude proto popsáno působení daní na mikroekonomické úrovni, a to konkrétně vliv zdanění na práci a spotřebu jednotlivců resp. domácností.

2.1 Charakteristika daně

Daň je nejvýznamnějším příjmem veřejných rozpočtů. Představuje transfer finančních prostředků od soukromého sektoru k veřejnému. V žádném právním předpise České republiky nenalezneme definici daně jako takové. Můžeme ji definovat jako povinnou, nenávratnou, neekvivalentní a neúčelovou platbu, kterou je odčerpávána část důchodu ekonomických subjektů do veřejného rozpočtu. Daně jsou placeny buď pravidelně (důchodové daně), nebo jednorázově při naplnění určitých skutečností (daň darovací). Daň je povinná proto, že její placení je stanoveno zákonem. Neekvivalentnost pro poplatníka znamená, že nemá nárok na čerpání stejné hodnoty v podobě veřejných statků a služeb, jakou odvedl na svých daních. Neúčelovostí se rozumí skutečnost, že konkrétní zaplacená daň nebude využita na přesně daný a předem známý projekt, ale stane se součástí celkových příjmů veřejného rozpočtu, z něhož se budou financovat různé veřejné potřeby. Některé druhy daní nejsou plně neúčelové, např. daň silniční. Její výnos je přidělován Státnímu fondu dopravní infrastruktury ČR, ani zde však není znám konkrétní projekt, na jehož realizaci budou odvedené daně využity.

Z ekonomického hlediska lze k daním přiřadit i cla, neboť se jedná o povinnou, neúčelovou platbu do státního rozpočtu, placenou při přechodu zboží nebo služby přes státní hranici. Význam cel se výrazně zmenšil po vstupu České republiky do Evropské unie. V současnosti se prakticky setkáváme pouze se cly dovozními, jejichž účel je ochranný, sloužící k omezení dovozu určitých zboží nebo služeb do země nebo k cenovému zvýhodnění domácí produkce.¹

Mezi další platby podobné dani patří poplatky a odvody na sociálním pojištění. Zatímco daň je neúčelová a neekvivalentní, poplatek je peněžním ekvivalentem za služby poskytované veřejným sektorem. Je účelový, nenávratný a nepravidelný. Příkladem mohou být poplatky soudní, správní, ale také místní poplatky. Místní poplatky do rozpočtu obcí

KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

(poplatek ze psa, poplatek za odpad), placené u nás, však nejsou poplatky v pravém slova smyslu. Mají všechny atributy místních daní a v jiných zemích se také nazývají místními daněmi. Pojistné sociálního pojištění je dalším v současné době významný příjmem státního rozpočtu. Svým charakterem nesplňují přesné podmínky pro zařazení do kategorie daní, avšak jejich vlastnosti se daním v mnohém podobají. Jde o platby povinné, stanovené zákonem, přičemž jejich výše závisí na výši důchodu. Nejsou však neúčelové, neboť u jednotlivých složek odvodů na sociální pojištění je předem známo jejich využití. Jednou z těchto plateb je veřejné zdravotní pojištění. U toho je předem jasné, že odvedené pojistné bude příjmem příslušné zdravotní pojišťovny, u které je poplatník registrován. Z tohoto pojištění jsou hrazeny náklady na zdravotní péči. Pojistné sociálního zabezpečení je odváděno do státního rozpočtu a z něj je průběžným způsobem financováno sociální zabezpečení (důchody, podpora v nezaměstnanosti a nemocenská). Sociální pojištění je významným transferem ze soukromého sektoru do veřejného. Příspěvky na tyto sociální pojištění častou svou absolutní výši převyšují hodnotu odvedené daně a významně ovlivňují daňovou zátěž poplatníka.

2.2 Funkce daní

Z obecného pohledu je úloha daní zajistit příjem do veřejných rozpočtů. Daně nejsou vybírány pouze na financování vládních výdajů, ale mají také významnou úlohu při realizaci hospodářské politiky státu. Mezi tři základní funkce daní patří alokační, redistribuční a stabilizační.

Alokační funkce se uplatňuje tehdy, když tržní mechanismus projevuje neefektivnost v alokaci zdrojů. Příčiny tohoto selhání jsou existence veřejných statků, externalit, monopolů, asymetrických a nekomplexních informací. Prostřednictvím daní je možné alokovat prostředky do oblastí, kde mají být realizovány veřejné statky a služby. Nezáleží přitom, zda půjde o přímé investování z veřejných rozpočtů nebo o snížení odvodu na dani prostřednictvím uplatnění nezdánitelných částí základu daně či slev na dani.²

Redistribuční funkce je důležitá proto, že lidé nepovažují rozdělení důchodů a bohatství ve společnosti na základě tržních mechanismů za spravedlivé. Vláda zde prostřednictvím daní a transferových plateb ovlivňuje redistribuci důchodů a využívá je jako nástroj k odstranění rozdílů mezi jednotlivými sociálními skupinami. Přesouvá tak část důchodů a bohatství směrem od bohatších jedinců k chudším.

² KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

Stabilizační funkce je jedním ze základních nástrojů hospodářské politiky státu. Jednou z politik, které tvoří podstatu stabilizační funkce, je daňová politika a její nástroje. Ty jsou využívány k ovlivňování ekonomických procesů. Mezi nástroje daňové politiky patří vestavěné stabilizátory a diskreční opatření. Typickým automatickým stabilizátorem ekonomiky je progresivní sazba daně z příjmu. V obdobích konjunktury se poplatníci díky zvýšeným příjmům dostávají do pásem vyšších daňových sazeb, takže podíl jejich zdaněného důchodu se zvyšuje. Daně odčerpávají do veřejných rozpočtů vyšší díl, a tím pomáhají předcházet přehřátí ekonomiky a zároveň vytvářet rezervu pro období recese. V období recese dochází k opačnému procesu, kdy podíl zdaněných důchodů klesá a tím je zabráněno podstatnějšímu poklesu poptávky a následně produktu ekonomiky. Podobně působí i různé formy podpor poskytovaných vládou. Mechanismus vestavěných stabilizátorů funguje za podmínky stabilní nebo alespoň relativně stabilní cenové hladiny. Diskreční daňová opatření představují záměrné změny v daňovém systému realizované na bázi vládních rozhodnutí. Jsou nezávislá na hospodářských cyklech, jejich negativem je informační a realizační zpoždění.³

Existují sporné názory na stabilizační funkci daní v ekonomice. Podle Keynesovské teorie má vláda do ekonomiky zasahovat, a to především prostřednictvím daní a vládních výdajů. Ty považují jako rozhodující nástroj fiskální politiky při dosažení a udržení rovnoměrného stabilního tempa růstu ekonomiky a zaměstnanosti. Neoklasická teorie je naopak skeptická, odmítá význam daní jako prostředku využitelného k ekonomické regulaci. Upřednostňují především distribuční a alokační funkci daní. Je však nesporné, že daňový systém může ovlivňovat některé ekonomické ukazatele např. zaměstnanost.

Za neméně důležitou funkci daní se v literatuře uvádí fiskální funkce daní. Rozumí se jí schopnost daní naplnit veřejné rozpočty, ze kterých jsou financovány veřejné potřeby. Tato funkce je obsažena ve všech výše zmíněných funkcích.

2.3 Třídění daní

Daně lze třídit podle mnoha různých hledisek. U poplatníků daně může být předmětem zdanění jejich příjem či majetek, který vlastní. Také výše cen benzínu, alkoholu a dalšího spotřebního zboží popř. služeb jsou ovlivněny daněmi, kterými jsou tyto statky zatíženy. Při každém členění daní je důležité zdůraznění základních rozdílů mezi jednotlivými druhy daní, a také vyznačení společných prvků či znaků.

³ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

2.3.1 Základní třídění daní

Základní členění daní může vycházet z jejich vazby na důchod poplatníka (přímé a nepřímé). Jako další se často řadí ty, které se zabývají určením osoby poplatníka daně (dle subjektu daně), stanovením předmětu daně (dle objektu daně) a podle schopnosti platit daně (osobní a in rem daně).

A) Podle dopadu na důchod poplatníka

Jde o nejběžnější třídění daní. Podle něj rozlišujeme daně na přímé a nepřímé.

Přímé daně jsou vyměřeny na základě důchodu poplatníka nebo jeho majetku a předpokládá se, že ten je nemůže přenést na jiný ekonomický subjekt. Daně jsou adresné a vycházejí z majetkové či příjmové situace poplatníka. Můžeme je dále rozdělit na důchodové či majetkové, podle toho, co je základem pro jejich výpočet.

Nepřímé daně jsou placeny a vybírány v cenách zboží, služeb, převodů a pronájmů, rozhodujícím momentem pro zdanění je samotný nákup či spotřeba dané komodity. Tyto daně tedy zvyšují prodejní cenu nakupovaných statků. Daně nerespektují důchodovou ani majetkovou situaci poplatníka, jsou vyměřeny ve stejné výši pro osoby s vysokým i nízkým příjmem či bohatstvím. Většina lidí si díky jejich neadresnosti mnohdy ani neuvědomí jejich výši. Mezi nepřímé daně řadíme spotřební daně, daň z přidané hodnoty a také cla. Zatímco u daní přímých je poplatník a plátce daně osoba totožná. U daní nepřímých neplatí poplatník daň přímo, ale prostřednictvím daňového plátce. Platí tedy, že subjekt, který daň odvádí, ji neplatí přímo z vlastního důchodu, ale přenáší ji automaticky na jiný subjekt.⁴

Nepřímé daně mají negativní dopad na obě strany, které se střetávají na trhu. Spotřebitelům je odčerpávána větší část jejich důchodu a ti na to budou reagovat snížením spotřeby. Na stranu výrobců se daňové břemeno částečně přeneso v podobě umělého zvýšení ceny výrobních faktorů a snížené poptávky po jejich zboží. Zvyšování těchto daní v období ekonomické recese tedy může mít naopak negativní dopad na ekonomický růst.

B) Podle objektu daně

Hlediskem pro toto třídění je definování předmětu, který má být zdaněn. Podle toho se také nazývají příslušné daně (daň z příjmu fyzických osob, daň z nemovitosti, daň spotřební).

⁴ KUBÁTOVÁ, K. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

Hlavní jsou daně:⁵

- **důchodové** - jsou uvaleny na důchod poplatníka (mzdu, rentu, zisk), plynoucí jak v peněžní tak v naturální podobě
- **majetkové** – zdaňují nemovitosti i movitý majetek, a to jeho držbu či nabytí
- **obratové daně** – jsou uvaleny buď na hrubý obrát u každého výrobce podílejícího se na zpracování každého výrobku, nebo na čistý obrát, případně na obrát docílený u posledního zpracovatele (předchůdce DPH)
- **spotřební** - postihují buď veškerou spotřebu (DPH), či spotřebu vybraných skupin výrobků (akcízy)

Někdy se podle objektu dělí daně též na kapitálové, které postihují stav, jenž nastane k určitému datu (daň z držby nemovitosti), a tokové, kdy se zjišťuje změna množství předmětu daně za určité časové období (příjmy za zdaňovací období)

C) Podle adresnosti

Daně se při tomto třídění posuzují podle toho, jak zohledňují platební schopnost poplatníka. Rozlišujeme:⁶

- **daně osobní** – jsou adresné, respektují příjmovou situaci poplatníka. Vyměřují se na základě jeho osobního příjmu nebo příjmu z podnikání a odrážejí tak schopnost poplatníka tyto daně odvádět. Typickými jsou daně z příjmu fyzických osob.
- **daně in rem (na věc)** – jsou neadresné, poplatník je odvádí z titulu vlastnictví či nabytí určitého majetku, nákupu či spotřeby zboží a služeb. Jejich výše není závislá na příjmech poplatníka a nezohledňují schopnost platit daň. Patří sem daně spotřební, daň z přidané hodnoty a majetkové daně.

2.3.2 Třídění daní používaná k analýzám jejich dopadu

Toto třídění daní je určeno pro hlubší analýzu vlivu daní na tržní mechanismus a jeho účastníků.

A) Podle dopadu na tržní mechanismus

Každá daň odnímá určitou část nominálního důchodu daňových subjektů, se kterou by v případě její neexistence mohli volně disponovat. Z širšího pohledu nemůže existovat daň, která by neovlivňovala chování jednotlivce a byla neutrální k tržnímu mechanismu. Většina daní vyvolává u poplatníka **důchodový efekt**. Vlivem zdanění má k dispozici méně

⁵ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

⁶ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

finančních prostředků a struktura jeho výdajů se přesouvá ke statkům s relativně nižší důchodovou elasticitou poptávky. Častěji se v daňových analýzách používá užší pojetí, to považuje za neutrální daň takovou, která kromě důchodového efektu nemá současně **substituční efekt**. Ten motivuje poplatníka ke změně jeho činností s cílem minimalizovat své daňové břemeno. Může docházet k nahrazování zdaněné mzdy za zvyšování volného času, spotřebou zboží zatíženého spotřební daní za jeho blízký substitut, případně k přesouvání aktivit do stínových oblastí ekonomiky. Čím větší bude substituční efekt, tím víc bude ovlivňovat ekonomický mechanismus.⁷ Z tohoto užšího pohledu rozlišujeme daně:

- **distorzní** – působí jak substitučním tak důchodovým efektem, narušují chování a volbu ekonomických subjektů
- **nedistorzní** (neutrální) – vyvolávají pouze důchodový efekt. Poplatník není motivován k přesunu svých aktivit, protože mu to nepomůže vyhnout se jeho daňové povinnosti.

B) Podle vztahu mezi velikostí daně a základem daně

Na základě tohoto hlediska rozlišujeme daně:⁸

- **jednotkové (specifické)** – jsou stanoveny podle množství jednotek daňového základu (většinou naturálních) nebo množství jednotek užitečné vlastnosti v daňovém základu (např. obsah čistého etanolu v alkoholických nápojích). Patří sem především daně spotřební, ale také daň z nemovitosti, protože se vyměřuje podle rozlohy pozemku či zastavěné plochy.
- **ad valorem (k hodnotě)** – určují se podle hodnoty zdaňovaného základu. Jejich výše je určena procentem ze základu daně v peněžních jednotkách. V současné době ji reprezentuje zejména daň z přidané hodnoty, ale je možné zde zařadit rovněž daně důchodové a výnosové, i jejich výši určíme procentem ze základu daně v peněžních jednotkách.

Rozdílnost těchto daní tkví v jejich působení na trh. Jednotková daň, kterou zastupuje především spotřební daň, ovlivňuje zejména stranu nabídky. Daň vystupuje jako rozdíl mezi tržní cenou, kterou výrobci inkasují, a čistým příjmem, který jim po zdanění zůstane. Jednotková daň zvýší náklady, sníží nabídku výrobců, přičemž rozdíl mezi původní a sníženou nabídkou bude odpovídat právě jednotkové dani. Daň ad valorem, bude-li se jednat o daň spotřebního typu, jejíž poplatníci jsou spotřebitelé, ovlivní poptávku beze změny

⁷ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

⁸ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

nabídky konkrétní komodity na trhu. S růstem ceny výrobku se současně zvyšuje absolutní částka daně v této ceně a spotřebitelský zájem o koupi toho to výrobku klesá. Nastupuje tedy substituční efekt a spotřebitel se přesune k obdobnému zboží, ale s nižší cenou.

C) Podle stupně progrese

Toto třídění je zvláště důležité v souvislosti s požadavkem daňové spravedlnosti. Je zřejmé, že různé skupiny obyvatelstva budou platit ve vztahu ke svému příjmu jinou výši daní při rozdílné spotřebě stejného zboží a služeb nebo při rozdílném způsobu výpočtu stejné daně. Pro posouzení spravedlnosti zdanění je vhodné vědět, zda platí relativně větší daň bohatí nebo chudí. Například domácnosti s nízkými příjmy, u kterých tvoří výdaje na nájem, energie, jídlo a další nezbytné platby vysoké procento ve vztahu k jejich celkovým příjmům, budou vydávat na daně obsažené v těchto platbách značnou část ze svých příjmů. Zajímá nás tedy, jak se mění míra zdanění, celková nebo jednotlivých daní, s růstem důchodu. Podle tohoto hlediska rozlišujeme daně:⁹

- **proporcionální** – s růstem důchodu poplatníka se míra jeho zdanění nemění (míra zdanění je podíl placené daně jednotlivcem na jeho důchodu). Poplatník vydává na platbu daně stejné procento ze svého důchodu bez ohledu na změnu výše svého příjmu. Tvar pro výpočet – daň/důchod = konstanta.
- **progresivní** – s růstem důchodu roste míra jeho zdanění. Poplatník platí tím větší část svého důchodu jako daň, čím je jeho důchod vyšší. Tvar pro výpočet – daň/důchod = rostoucí funkce důchodu
- **regresivní** – průměrná míra zdanění klesá s růstem důchodu poplatníka, ten platí tím menší část svého důchodu jako daň, čím je jeho důchod vyšší. Tvar pro výpočet daň/důchod = klesající funkce důchodu.

Typickou progresivní daní je daň důchodová, u níž je běžná progresivní konstrukce (daň se platí jako určité procento z příjmu). Stupeň daňové progrese je vyjádřen přímo daňovou sazbou. Používá se metoda daňových pásem (klouzavé progrese sazby daně), tzn., že je použita vyšší sazba daně na tu část daňového základu, která překračuje určitou hranici, přičemž částka pod touto hranicí se zdaňuje nižší sazbou. V České republice byla metoda daňových pásem využívána u daně z příjmu fyzických osob do roku 2007, od roku 2008 je zákonem stanovena jednotná sazba daně z příjmu fyzických osob. Často bývá pojem progresivity daně zaměňován s progresivitou sazby daně. Ta vyjadřuje způsob výpočtu daně z daňového základu (daňové povinnosti). Progresivita sazby daně = výše daně/daňový základ.

⁹ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Zatímco sazba daně představuje technickou stránku stanovení daňové povinnosti, progrese daně ukazuje na rozdílný dopad odváděné daně na jednotlivé poplatníky.¹⁰

Jiná situace nastává v případě, kdy je daňový základ odlišný od důchodu poplatníka. To je případ progrese spotřebních daní. Podíl na důchodu je možné spočítat za pomoci součinu dvou zlomků:

$$\frac{\text{daň}}{\text{důchod}} = \frac{\text{daň}}{ZD} \times \frac{ZD}{\text{důchod}}$$

Dochází k situaci, kdy výraz na pravé straně rovnice (sazba daně) je stejný pro všechny poplatníky, míra zdanění roste nebo klesá s růstem důchodu. Daň spotřební a daň z přidané hodnoty jsou často regresivní, neboť druhý výraz (sklon ke spotřebě) je klesající funkcí důchodu. U spotřebních daní je daňová progrese funkcí elasticity poptávky daného statku vzhledem k důchodu. Stupeň progrese tak nezávisí na sazbě daně, ale na výši spotřeby daného statku. Při elasticitě rovné jedné je daň proporcionální, při elasticitě větší než jedna je daň progresivní a při elasticitě menší než jedna je daň regresivní.¹¹

2.4 Nadměrné daňové břemeno

Zavedení nové daně způsobuje změny v relativních cenách, výnosech a užitech. Spotřební daně zvyšují ceny zboží a snižují čistý zisk z výroby. Zdanění mezd zvyšuje cenu práce a snižuje čistou mzdu. Nastane distorze v daných veličinách a projeví se působení substitučního popř. důchodového efektu daní. Každá změna daní má vliv na chování ekonomických subjektů. Ty se snaží docílit co nejvyššího užítka při co nejnižším daňovém zatížení, a proto nahradí spotřebu zdaněného zboží jiným, budou nabízet svou práci v jiném odvětví nebo se rozhodnou pro více volného času na úkor práce. Pod vlivem zdanění tak dochází k ekonomické ztrátě účastníků trhu, která není kompenzována ziskem jiných ekonomických subjektů. Tuto ztrátu nazýváme nadměrným daňovým břemenem. Nadměrné daňové břemeno tak představuje náklad výrobců a spotřebitelů spojený s daní, který není příjmem veřejných rozpočtů, ale je utopen uvnitř ekonomiky.¹²

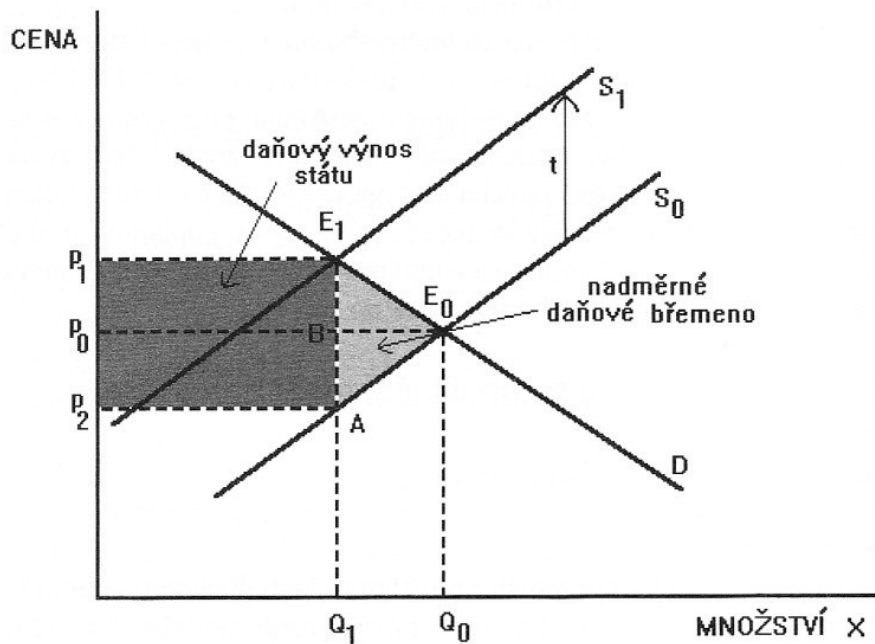
¹⁰ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací. 2 vyd.* Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

¹¹ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika. 5. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

¹² ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací. 2 vyd.* Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Vznik nadměrného daňového břemene je znázorněn na obrázku 2.1 níže.

Obr. 2.1 Nadměrné daňové břemeno

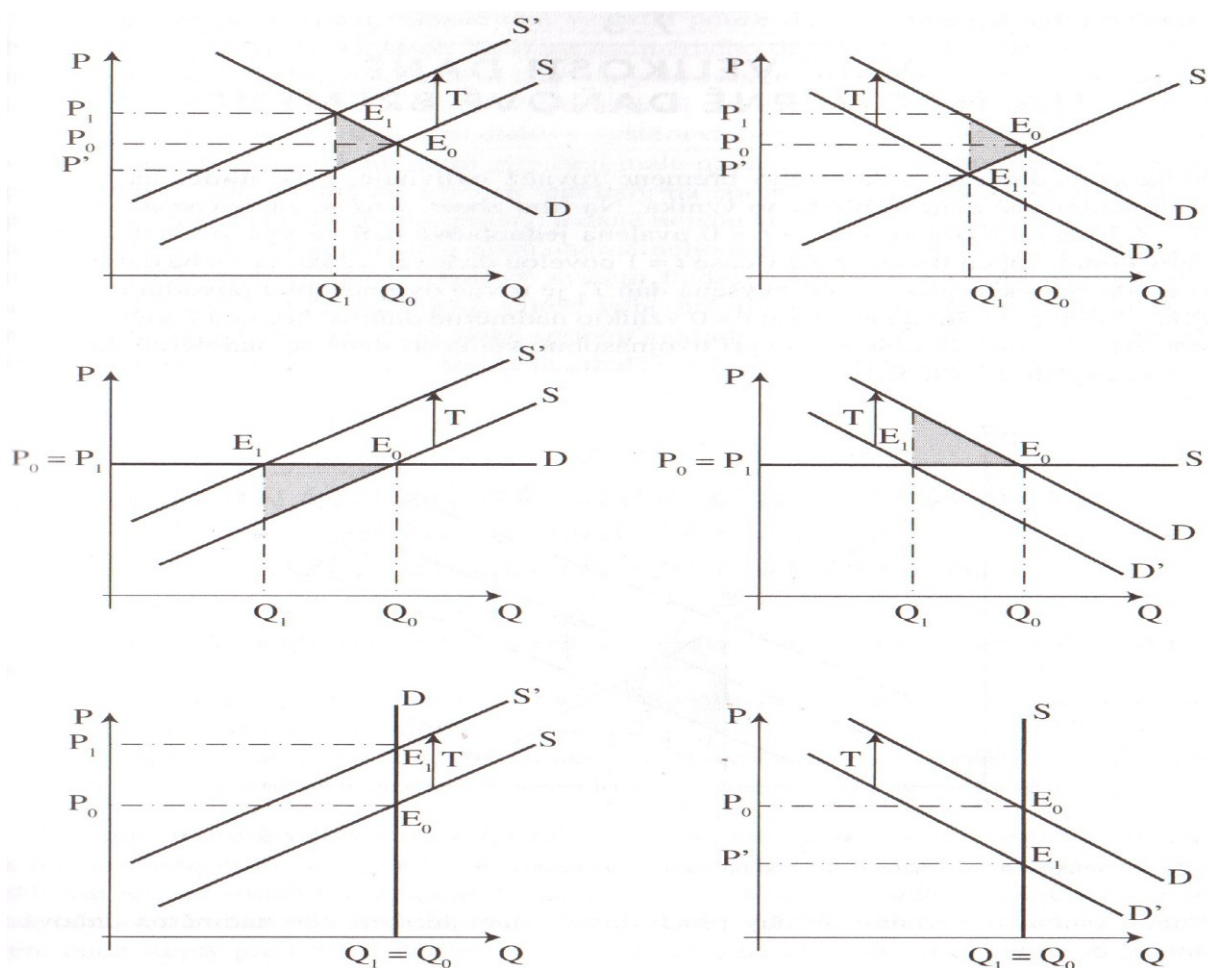
Zdroj: (Kubátová, 2010, str. 49)

Máme rovnováhu na dokonale konkurenčním trhu zboží X před a po uložení daně t z každé jednotky. Před zdaněním je rovnovážné množství a cena určena rovnovážným bodem E_0 . Před zdaněním se prodává množství Q_0 za cenu P_0 . Zavedení daně způsobí, že výrobce bude požadovat novou cenu P_1 (P_0+t), což má za následek posun nabídky na úroveň S_1 . Dostáváme tedy nový rovnovážný bod E_1 s nabízeným množstvím Q_1 za cenu P_1 . Vláda na dani získá prostředky znázorněné obdélníkem P_2AE_1PA . Tato vybraná daň zmenšuje původní přebytky spotřebitelů a výrobců. Vzniká ale situace, kdy část ztráty těchto přebytků není vyvážena příjmem státního rozpočtu. Část potenciálních příjmů, které představuje plocha AE_0E_1 je vlivem daně ztracena. Vlivem zdanění tak došlo k narušení efektivnosti trhu a nerealizovaný výnos představuje nadměrné daňové břemeno.¹³

Velikost nadměrného daňového břemene se odvíjí od elasticity poptávky a nabídky, velikosti daně a typu daně. Jak působí cenová elasticita poptávky a nabídky na rozložení a velikost nadměrného daňového břemena znázorňuje obrázek 2.2.

¹³ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

Obr. 2.2 Vliv cenové elasticity na nadměrné daňové břemeno

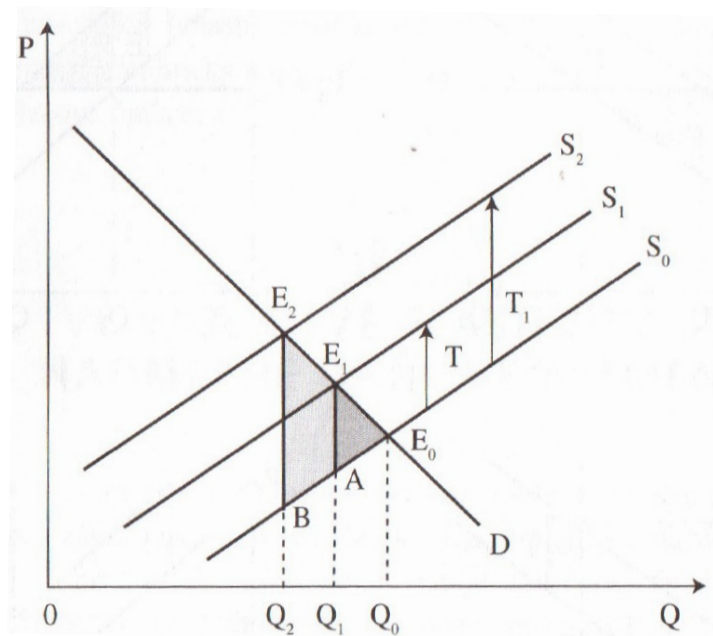
Zdroj: (Široký, 2008, str. 105)

Z první dvojice grafů je zřejmé, že pro vznik nadměrného daňového břemena nezáleží, zda bude plátcem daně výrobce nebo spotřebitel. V této situaci rozhoduje o velikosti nadměrného daňového břemene míra cenové elasticity. Čím vyšší elasticita tím větší je nadměrné daňové břemeno a naopak. Druhá dvojice grafů zobrazuje situaci nekonečně vysoké cenové elasticity nabídky a poptávky. V takové situaci by celkové nadměrné daňové břemeno nesl výrobce nebo kupující. Poslední dvojice grafů znázorňuje případ nulové cenové elasticity nabídky a poptávky. V takové situaci nedochází vůbec k substituci a nadměrné daňové břemeno tak nevznikne.¹⁴ Nejlépe odráží situaci nepružné poptávky alkohol a cigarety. Spotřeba tohoto zboží nereaguje na zvýšení ceny prostřednictvím spotřebních daní ani na situaci ekonomické recese.

¹⁴ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Dalším faktorem, který ovlivňuje velikost daňového břemene je velikost daně. Na obrázku 2.3 je zachycena situace, kdy na trhu zboží byla uvalena daň T , ale v důsledku potřeby dalších financí pro státní rozpočet byla tato daň zvýšena na její dvojnásobek.

Obr. 2.3 Velikost nadměrného daňového břemene a velikosti daně

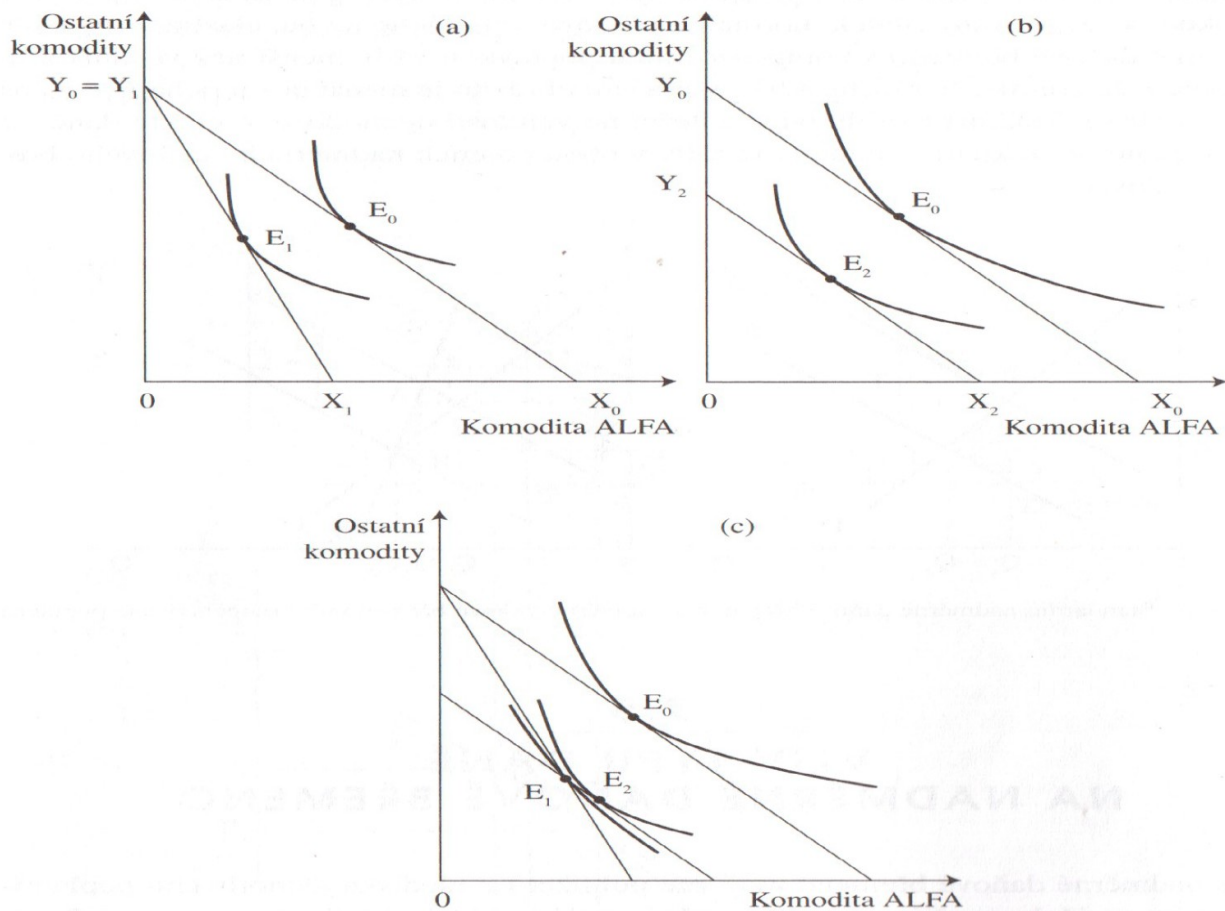
Zdroj: (Široký, 2008, str. 106)

Původní daň T vytvořila nadměrné daňové břemeno AE_1E_0 . Nová daň T_1 zvýšila toto nadměrné daňové břemeno na velikost BE_2E_0 . Nová daň je sice dvojnásobně veliká, ale nové daňové břemeno je při porovnání ploch obou trojúhelníků čtyřikrát větší oproti původnímu. Z toho vyplývá, že nadměrné daňové břemeno roste rychleji než daň. Je proto vhodnější, aby byl daňový systém konstruován s větším počtem malých daní. Čím více menších daní systém obsahuje, tím nižší je neefektivnost vzniklá následkem nadměrného daňového břemene.¹⁵ Tomu se v současné době snaží přiblížit většina daňových systémů rozložením na důchodové daně, majetkové daně, spotřební daně a DPH.

Nadměrné daňové břemeno vzniká především působením substitučního efektu daní. Různé daně ovšem vyvolávají odlišné substituční reakce, a to se odráží na velikosti nadměrného daňového břemena. V předchozích situacích se na vznik daňového břemena pohlíželo z pohledu poptávky a nabídky na trhu. V tomto případě pohlížíme na nadměrné daňové břemeno z pohledu jednotlivého poplatníka, a to za pomoci indifferenční analýzy. Na obrázku 2.4 jsou znázorněny tři situace.

¹⁵ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Obr. 2.4 Spotřební a důchodový typ daně a velikost nadměrného daňového břemene

Zdroj:(Široký, 2008, str. 110)

Na grafu a) je znázorněna situace poplatníka, kdy je výrobek Alfa zatížen jednotkovou spotřební daní. Ten je vlivem daně cenově znevýhodněn vůči ostatnímu zboží na trhu. Spotřebitel má ovšem omezený rozpočet, který před zavedením daně odpovídal Y_0X_0 a poplatník volil kombinaci spotřeby zboží v bodě E_0 , kdy je jeho užitek nevyšší. Zavedení daně na zboží X snižuje rozpočtové možnosti spotřebitele na Y_1X_1 přičemž $Y_1=Y_0$, protože na ostatní zboží daň uvalena nebyla. Novou optimální kombinací je bod E_1 , užitek spotřebitele se tedy vlivem zdanění snížil. Graf b) znázorňuje situaci, kdy je na poplatníka uvedena nová důchodová daň. Ta má za následek, že ten disponuje menšími finančními zdroji a jeho rozpočtové omezení se snížilo z Y_0X_0 na Y_2X_2 . I když je cena zboží stejná jako původní spotřebitel si může zakoupit menší množství výrobků a jeho užitek se snížil z E_0 na E_2 . Tato situace může také vést k substituci práce a volného času. Poslední z trojice grafů c) shrnuje a porovnává změny při zavedení obou daní. Rozpočtová omezení při obou daních se protínají v bodě E_1 , kdy má poplatník stejnou spotřebu při obou daních a daňové příjmy vlády jsou konstantní. Z pohledu poplatníka je ovšem výhodnější důchodová daň, protože spotřebitel ztrácí menší část ze svého užitku, který v takovém případě odpovídá bodu E_2 .

Rozdíl v mezi užitek E_2-E_1 představuje daňové břemeno. Z uvedených porovnání tedy vyplývá, že spotřební daň způsobuje větší neefektivnost než důchodová daň.

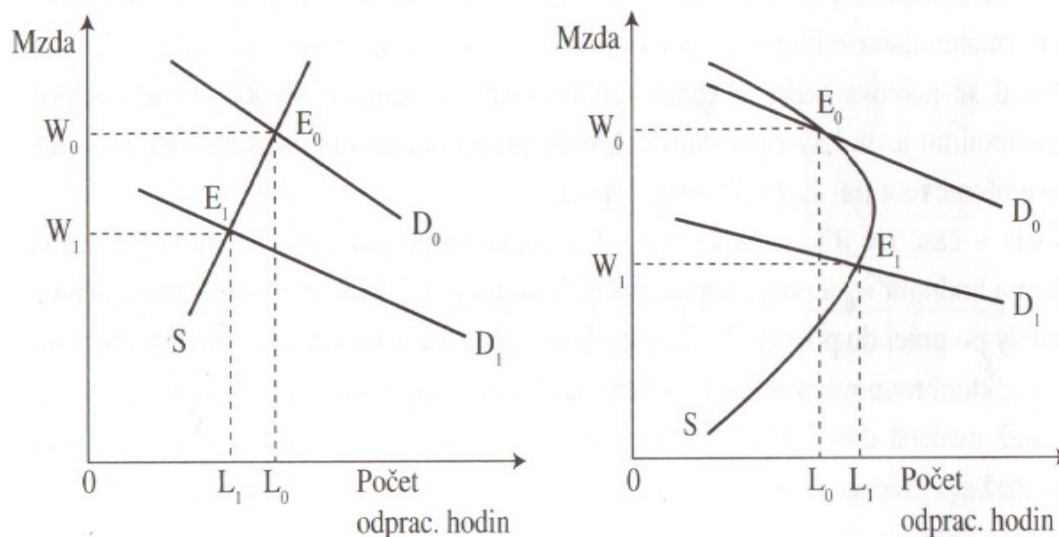
2.5 Vliv daní na trh práce

Podle ekonomických teorií je trh práce znázorňován zpětně zahnutou křivkou nabídky práce. Vliv daní na trhu práce se dá analyzovat ze dvou pohledů, a to z pohledu poptávky po práci a nabídky pracovní síly. Blíže se zaměřím na stranu nabídky práce.

2.5.1 Vliv zdanění na ochotu pracovat

Lidé, nabízející svou práci, se rozhodují na základě svých preferencí a potřeb mezi množstvím nabízené práce a volným časem, jejich celkový užitek tvoří oba. Maximálního užitku je dosaženo ve chvíli, kdy mezní jednotka práce přináší stejný užitek, o jaký poplatník přichází, když se vzdá jednotky volného času. Vliv daně na ochotu pracovat je závislý na tvaru křivky nabídky. Ta může být zpětně zakřivená (individuální nabídková křivka práce) nebo lineární rostoucí (tržní nabídková křivka práce). Tvar křivky způsobuje také odlišné působení důchodového a substitučního efektu na trhu práce. Zatímco důchodový efekt působí stimulačně vzhledem k ochotě pracovat, substituční efekt má destimulační účinky. Tyto efekty tedy působí na trhu práce protichůdně. Obě situace jsou znázorněny na obrázku 2.5.

Obr. 2.5 Vliv zdanění na nabídku práce

Zdroj: (Široký, 2008, str. 92)

Na levém grafu je zobrazena rostoucí nabídková křivka. Původní rovnováže na trhu E_0 , při poptávce D_0 , odpovídala mzda W_0 a množství práce L_0 . Zavedení vyšší daně způsobí pokles mzdy na úroveň W_1 . Zaměstnanci vnímají tento pokles mzdy a sníží se ochota

pracovat. Počet odpracovaných hodin tak poklesl na úroveň L1. Dostáváme tedy nový rovnovážný bod E1 a poptávka pro práci klesla na úroveň D1, což odpovídá velikosti nové daně. Zavedení vyšší daně v této situaci odráží poplatníky od práce (došlo k destimulaci pracovníků). Převládá negativní substituční efekt nad pozitivním důchodovým. V případě zpětně zahnuté křivky nabídky, na pravém grafu, je situace zcela jiná. Zpětné zahnutí nabídkové křivky je vysvětlováno tím, že lidé od určité výše mzdy dávají přednost volnému času před prací. Z grafu je patrné, že zavedení vyšší důchodové daně má za následek pokles poptávky po práci na D1 a pokles mzdy na úroveň W1. Nový rovnovážný bod se přesunul na úroveň E1, ale díky zpětnému zakřivení nabídkové křivky je tento bod více vpravo. Dochází tak k situaci, kdy po zavedení daně a snížení poptávky po práci dochází ke zvýšení nabídky práce z L0 na L1, a to i při snížené mzdě. Výsledkem je, že při zpětně zahnuté nabídkové křivce dochází ke stimulaci práce. V tomto případě převládá kladný důchodový efekt nad substitučním. Poplatník má pod vlivem daně větší ochotu pracovat (má snahu docílit stejné výše čisté mzdy jako před zdaněním). Výše uvedená analýza předpokládá, že všechny jednotky práce jsou stejné (mají stejnou produktivitu a mzdovou sazbu), a také možnost měnit počet odpracovaných hodin zaměstnanců za rok. Tato podmínka se při dnešních způsobech zaměstnávání na různě dlouhé pracovní úvazky zdá být v uspokojivé míře splněna.¹⁶

Na působení substitučního efektu bude mít vliv i míra progresu daně. Substituční efekt bude silnější u progresivní daně než u proporcionalní. Dopad daně na ochotu pracovat se bude také lišit s výší příjmu poplatníka. Dá se předpokládat, že u poplatníků s vyššími příjmy bude mít v případě progresivní daně její zvýšení větší destimulační účinek než u poplatníků s nižšími příjmy. Výše popsané účinky daní ovšem v reálném životě nemusí platit vždy, záleží na konkrétním poplatníkovi.

2.5.2 Různé daně a ochota pracovat

Nepřímé daně jsou většinou proporcionalní nebo regresivní. Kdyby byly zavedeny nepřímé daně se stejnou mírou progresu (jako u důchodové daně), důsledky na ochotu pracovat by byly totožné. Spotřební daně se však liší tím, že jsou součástí ceny statků a díky tomu je poplatníci nevnímají tak intenzivně jako důchodové daně. Proto jejich zvýšení neodrazuje od práce jako v případě zvýšení přímých daní, které zaměstnanec vnímá okamžitě na sníženém příjmu. Jedná se spíše o psychologické působení daní. Vliv na ochotu pracovat může mít růst daně na zboží a služby, které jsou komplementární nebo substituční k práci

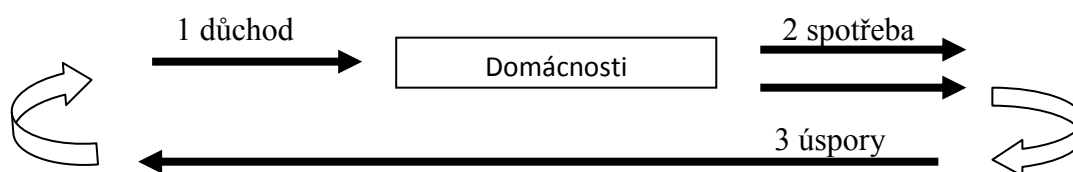
¹⁶ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

či volnému času. Zdanění těchto komplementárních služeb a zboží dochází nepřímo ke zdanění příjmu z práce. Zvýšení daně uvalené na pracovní pomůcky nebo dopravu do práce tak může mít za následek pokles pracovního úsilí. Například v české republice se zrušení zvýhodněných zaměstnaneckých jízdenek na veřejnou dopravu skutečně projevilo zvýšením nezaměstnanosti v místech, kde větší počet lidí využíval hromadnou dopravu k cestě do práce. V případě zavedení slev na hromadnou dopravu pro zaměstnance je tedy možné očekávat vyšší ochotu pracovat. Naopak zdanění zboží a služeb, komplementárních k volnému času, mezi které patří např. služby v cestovním ruchu či sportovní události, představuje v podstatě zdanění užitku z volného času. To může pracovníka stimulovat ke zvýšené nabídce práce na úkor volného času.¹⁷

2.6 Vliv zdanění na úspory domácností

Spoření domácností je výsledkem rozhodnutí o rozdělení disponibilního důchodu mezi spotřebu a úspory. V závislosti na daňovém systému dochází v ekonomice ke zdanění důchodu, spotřeby a výnosů z úspor (důchod). Z následujícího schématu je patrné, že v některých případech dochází k opakovanému zdanění.

Obr. 2.6 Dvojitý zdanění úspor

Zdroj: vlastní zpracování podle (Kubátová 2010)

Při vyplacení je důchod zatížen daní z příjmů (bod 1). Pak následuje rozdělení mezi spotřebu a úspory. V případě spotřeby (bod 2) dochází ke zdanění spotřební daní nebo DPH. Část důchodu, která byla uspořena, je zatížena důchodovou daní z výnosu z úspor (bod 3) a při následném využití těchto výnosů ke spotřebě dochází ke zdanění spotřeby (bod 2). V takovém případě je jeden a tentýž důchod zdaněn hned na třech úrovních. Toto opakované zdanění ovlivňuje velikost úspor, a to má odraz jak v důchodovém efektu, tak v substitučním.

Důchodový efekt zhoršuje poměry poplatníka, nebo část jeho hrubého důchodu je odčerpána ve formě daně. Dvojitý zdanění důchodovou daní v případě úspor představuje větší důchodový efekt pro ty poplatníky, kteří více spoří. Důchodová daň je zpravidla konstruována jako progresivní, a tudíž dopadá více na bohatší poplatníky než na chudé. U vyšších důchodů je tedy progresivita daně důležitým faktorem ovlivňující ochotu spořit.

¹⁷ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

Důchodová progresivní daň má proto větší negativní dopad na úspory než mohou mít daně nepřímé.¹⁸

Substituční efekt daně se projevuje preferováním vyšší spotřeby před spořením. Pokud mají větší výnosy motivovat ke spoření, tak dvojitý zdanění úspor důchodovou daní naopak demotivuje poplatníky od spoření. Nepřímé daně proto neodrazují od spoření tak jako důchodové daně. Nepřímé daně u chudších vrstev obyvatelstva nemají ani tak vliv na spoření jako na spotřebu. Díky jejich převážně regresivní konstrukci totiž představují větší zátěž na poplatníky s nižším důchodem, kdy je při spotřebě odčerpávána větší část tohoto důchodu, než na poplatníky s vyšším příjmem.

2.7 Vliv zdanění na spotřebu

Pro zjištění dopadu zdanění na spotřebitele se používají nástroje analýzy individuální poptávky po určitém zboží. Tato analýza zkoumá chování spotřebitele, který maximalizuje svůj užitek ze spotřeby při daném rozpočtovém omezení. Umožňuje pozorovat jednotlivé faktory, které ovlivňují množství nakupovaného statku (poptávku), a zda tyto faktory působí na spotřebu pozitivně nebo naopak negativně. Mikroekonomické teorie předpokládají, že individuální poptávka po daném statku je funkcí ceny pozorovaného zboží, ceny ostatního zboží a důchodu spotřebitele.¹⁹ Je zřejmé, že také daně, ať již přímo či nepřímo ovlivňují individuální poptávku. Důvodem je působení substitučního a důchodového efektu daní.

2.7.1 Vliv důchodu na poptávané množství

Poptávka po určitém zboží se mění se změnou velikosti důchodu (rozpočtového omezení) spotřebitele. Považujeme-li ostatní faktory za konstantní, pak rozdělujeme statky do dvou skupin na statky normální a méněcenné (inferiorní). Pro zjednodušení se analyzuje situace při konstantních cenách. Pro normální statky v takové situaci platí, že s růstem důchodu roste nakupované množství. Oproti tomu spotřeba méněcenných statků klesá s růstem důchodu. Jak se vyvíjí podíl spotřebovávaných statků při růstu důchodu, vyjadřuje tzv. důchodová stezka expanze. Kromě důchodu ovlivňuje spotřebu daného statku také užitek, který spotřebiteli přináší. Ten je znázorněn pomocí indifferenčních křivek. Z tohoto pohledu pak rozlišujeme žádoucí a nežádoucí statky. U žádoucích statků roste užitek spotřebitele s růstem spotřebovávaného množství. To může být umožněno např. díky růstu disponibilního důchodu. U nežádoucích statků preferuje spotřebitel menší množství statků. Pohyby

¹⁸ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

¹⁹ SVÁTKOVÁ, Slavomíra., a kol. *Zatížení spotřebního koše domácností daněmi ze spotřeby v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 322 s. ISBN 80-7379-001-7

po křivkách a nalezení optimálního bodu budou, v situaci konstantních cen, především ovlivněny působením důchodového efektu tzn. i důchodovým efektem daní.²⁰

V kapitole 2.4 Nadměrné daňové břemeno je situace, kdy velikost důchodu a jeho následný vliv na spotřebu závisí na změně ve zdanění důchodu, znázorněna na obrázku 2.4 b). Výše daně přímo ovlivňuje velikost disponibilního důchodu a posouvá tak rozpočtové omezení spotřebitele.

2.7.2 Vliv ceny na poptávané množství

Sledujeme-li vliv změny v cenách jednotlivého zboží, umožní nám to také sledovat nominální a reálnou změnu důchodu. Změna ceny ovlivňuje výhodnost nákupu, zvýhodňuje levnější statky, což má za následek působení substitučního efektu. Společně se změnou rozpočtového omezení jsou změny ceny hlavní faktor ovlivňující individuální poptávku. Jak změna ceny ovlivní poptávku po daném statku tak statků ostatních zjistíme pomocí indifferenční analýzy (viz obr. 2.4 a)). Změna ceny ovlivňuje poptávku dvěma odlišnými způsoby, a to změnou relativních cen (substituční efekt), a prostřednictvím změny reálného důchodu (důchodový efekt). Substituční efekt způsobuje změnu poptávaného množství v podobě nahrazení dražšího statku levnějším. Důchodový efekt způsobuje změnu poptávaného množství, ale vlivem změny reálného důchodu, který se mění v závislosti na změnách cen. Substituční efekt představuje přímý vliv ceny na poptávané množství, zatímco důchodový efekt působí nepřímo. Cena ovlivní nejprve kupní sílu důchodu a posléze poptávané množství. Zatímco substituční efekt působí vždy negativně. U důchodového efektu bude záležet na konkrétním druhu statku. Obecně se dá říct, že s poklesem ceny statků poroste kupní síla důchodu.²¹

²⁰ SVÁTKOVÁ, Slavomíra., a kol. *Zatížení spotřebního koše domácností daněmi ze spotřeby v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 322 s. ISBN 80-7379-001-7

²¹ KALZAR, Stanislav. *Redistribuční dopady zdanění a důchodového systému a jejich reforem*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 132 s. ISBN 978-80-7357-5

3. Vývoj a analýza daňového zatížení fyzických osob

Předmětem analýzy bude daňové zatížení práce a spotřeby a jak se toto zatížení vyvíjelo v období ekonomické recese, tedy od roku 2008 po současnost. Nejdříve je třeba blíže charakterizovat daně, kterých se analýza týká a jejich případné změny za sledované období. Jedná se o daně z důchodu, konkrétně daň ze závislé činnosti, spotřební daně a daň z přidané hodnoty.

3.1 Daň z důchodu jednotlivce

Důchodové daně jsou jednou z nejvýznamnějších příjmových složek státního rozpočtu. V daňovém systému české republiky je představují daň z příjmů fyzických osob a daň z příjmů právnických osob. Obě tyto daně se řídí zákonem č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů. Jednotlivé daně se liší způsobem výpočtu a daňovými sazbami. V následujícím textu je věnována pozornost především dani z příjmu fyzických osob se zaměřením na zdanění příjmů ze závislé činnosti, které se řídí §6 ZDP. V této souvislosti je třeba zahrnout i problematiku plateb sociálního a zdravotního pojištění. Ačkoliv nejsou tyto odvody chápány jako daň, značnou mírou ovlivňují výši příjmu poplatníka. V současné době je navíc výpočet daně ze závislé činnosti ovlivněn právě těmito platbami.

Osobní důchodová daň je považována za jednu z nejdůležitějších daní v daňovém systému. Její progresivní konstrukce zajišťuje princip spravedlnosti a pomáhá k plnění redistribuční funkce daní. Následující vlastnosti této daně se považují za nejdůležitější:²²

- **daň odpovídá principu platební schopnosti** – jde o hlavní princip spravedlivého zdanění, který se projevuje v progresivním daňovém břemenu,
- **výnosy daně jsou pružné** – hospodářský růst ekonomiky se promítne do růstu důchodů. S růstem důchodů rostou také výnosy z jejich zdanění. Tato vlastnost ovšem není výhodou pro poplatníky, protože přicházejí o vyšší podíl na svých příjmech. Problémem je ovšem růst inflace. Nominální důchody jsou vyšší a daňové břemeno je díky progresivity rovněž vyšší, i když reálné důchody rostou pomaleji nebo vůbec. Může docházet k ochuzování poplatníků,
- **daň nepůsobí distorzi v cenách** – daň uvalená na důchod nemá primárně vliv na cenové relace zboží a služeb

²² KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

- **daň je dobrým makroekonomickým stabilizátorem** – podle Keynesiánské politiky odpovídá progresivní důchodová daň nejlépe automatickému přizpůsobování hospodářskému cyklu,
- **velikost daňového břemene poplatníka je zřejmá** – v případě osobní důchodové daně si může každý vypočítat velikost svého daňového břemene na rozdíl od spotřebních daní, které poplatníci platí v cenách zboží a služeb a nemají tak představu o jejich celkové výši,
- **není problém se zdrojem platby** – tato vlastnost se nejvýrazněji projevuje právě u příjmů ze závislé činnosti, která je placena formou srážení záloh. Se vznikem předmětu daně vzniká současně základ pro její placení, a proto může být tato daň placena v relativně vysoké výši.

Ačkoliv se dá její výše ovlivnit různými odpočty a slevami, na rozdíl od spotřebních daní, je mezi širší veřejností nepopulární, protože poplatník vidí její účinek okamžitě na výši příjmu. *Sociologické výzkumy ukazují, že ve většině zkoumaných zemí si jen menšina poplatníků přeje zvýšení právě této daně v případě fiskální nouze. Daň je často kritizována pro svou progresivní povahu, poukazuje se na neefektivnost vysokého zdanění vyšších příjmů.* (Kubátová, 2003, str. 159). Z kapitoly věnované vlivu daně na trh práce víme, že u vyšších důchodů má daň odrazující účinky od práce a podporují substituci práce volným časem. Vedlejším efektem vysokého zdanění práce může být také rozvoj šedé ekonomiky a odliv vysoce kvalifikovaných pracovníků do zahraničí.

3.1.1 Zdanění příjmů ze závislé činnosti

Pro správné daňové posouzení příjmů je třeba si odpovědět na základní otázky:

- které příjmy jsou předmětem daně z příjmů a které předmětem této daně nejsou (jsou předmětem jiné daně),
- zda příjmy, které jsou předmětem daně z příjmu, jsou od této daně osvobozeny,
- co se rozumí příjmem zaměstnance

Základní vymezení příjmů, které jsou a které nejsou předmětem daně z příjmů, je uvedeno v §3 ZDP. Jedná-li se o příjmy, které jsou předmětem daně z příjmu fyzických osob, je v §4 ZDP výčet příjmů, které jsou zcela nebo z části od této daně osvobozeny. Další informace pro určení příjmů ze závislé činnosti jsou uvedeny v §6 ZDP, který je právě těmto příjmům věnován. Příjmy, které u zaměstnance nejsou předmětem daně z příjmů, se neuvádí na mzdových listech na rozdíl od příjmů, které jsou předmětem daně, ale jsou od této daně

osvobozeny, ty ukládá zákon uvádět na mzdových listech.²³ Zákon označuje poplatníka, jenž má příjmy ze závislé činnosti a funkčních požitků, jako zaměstnance a plátce daně jako zaměstnavatele. (§6 odst.2zdp) Pro zaměstnavatele, se sídlem nebo bydlištěm v České republice nebo pro stálou provozovnu zahraniční firmy, vzniká ze zákona v souvislosti se zúčtováním a výplatou mezd a dalších příjmů za práci nebo za výkon funkce, řada povinností, ke kterým patří srážet a odvádět zálohy na daň. Pro správné zdanění příjmů ze závislé činnosti je také důležité daňové postavení poplatníka. Má se tím na mysli, zda je či není daňovým rezidentem v České republice.

3.1.2 Vymezení příjmů ze závislé činnosti

Mezi příjmy ze závislé činnosti podle §6 ZDP patří:

- a) příjmy ze současného nebo dřívějšího pracovněprávního (pracovní poměr, dohoda o pracovní činnosti, dohoda o provedení práce), služebního (příjmy policistů) nebo členského poměru a obdobného poměru, v nichž poplatník při výkonu práce pro plátce příjmu je povinen dbát příkazů plátce. Těmito příjmy se rozumějí i příjmy za práci žáků a studentů z praktického výcviku,
- b) příjmy za práci členů družstev, společníků a jednatelů společností s ručením omezeným a komanditistů komanditních společností, a to i když nejsou povinni při výkonu práce pro družstvo nebo společnost dbát příkazů plátce a příjmy za práci likvidátorů,
- c) odměny členů statutárních orgánů a dalších orgánů právnických osob (počínaje rokem 2012 je z těchto odměn odváděno i sociální pojistné, doposud, pokud nebylo z těchto mezd odváděno sociální pojistné, bylo pro zjištění měsíčního základu daně přičítáno pouze zdravotní pojistné),
- d) příjmy plynoucí v souvislosti se současným, budoucím nebo dřívějším výkonem závislé činnosti podle písmene a) až c) nebo funkce bez ohledu na to, zda plynou od plátce, u kterého poplatník vykonává závislou činnost nebo funkci, nebo od plátce, u kterého poplatník závislou činnost nebo funkci nevykonává.

Příjmy, podle písmen a) až d), ze závislé činnosti a obdobně i funkčních požitků se rozumí příjmy pravidelné nebo jednorázové bez ohledu na to, zda.²⁴

- je na ně právní nárok či nikoliv (např. dary zaměstnavatele zaměstnancům v souvislosti s výkonem práce),

²³ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

²⁴ §6 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů

- je dostává zaměstnanec nebo osoba, na kterou přešlo příslušné právo podle zákoníku práce,
- jsou vypláceny nebo připisovány zaměstnanci k dobru anebo spočívají v jiné formě plnění prováděné zaměstnavatelem za zaměstnance (např. dobrovolné připojištění do penzijních fondů).

Obecně se podle zákona za příjem označuje hrubý příjem (hrubá mzda). Příjmem je, ovšem také nepeněžní plnění formou bezplatného poskytnutí práv, věcí, služeb a jiných výhod penězi ocenitelných. Nepeněžní příjmy se obecně oceňují podle zvláštního zákona o oceňování, který u většiny v praxi poskytovaných plnění odkazuje na cenu obvyklou. Zvláštní ocenění obsahuje §6 odst. 6 ZDP pro bezplatné poskytnutí motorového vozidla zaměstnavatelem zaměstnanci pro služební i soukromé účely. Za příjem zaměstnance se považuje částka ve výši 1% ze vstupní ceny vozidla zvýšené o daň z přidané hodnoty, je-li částka odpovídajícímu 1% ze vstupní ceny nižší než 1 000 Kč, považuje se za příjem zaměstnance částka právě ve výši 1 000 Kč za každý započatý kalendářní měsíc. Má-li zaměstnanec k dispozici v jednom měsíci postupně více vozidel za sebou, považuje se za příjem 1% z nejvyšší vstupní ceny. Má-li zaměstnanec v jednom měsíci k dispozici současně více vozidel, počítá se 1% z úhrnu vstupních cen všech vozidel.

Příjmem ze závislé činnosti nebo funkce představuje rovněž cenový rozdíl, který vzniká v případě, že úhrada zaměstnance zaměstnavateli za úplatné poskytnutí práv, věcí nebo služeb, kromě bytu, v němž měl zaměstnanec bydliště pod dobu 2 let bezprostředně před jeho koupí, je nižší než cena obvyklá. Zmíněné nepeněžní příjmy se zahrnují do vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění.

Ke zdanitelným příjmům zaměstnance patří i příjmy, které, jako náhradu za ušlou mzdu ze závislé činnosti v souvislosti s výkonem této činnosti, vyplácí jiný plátec místo zaměstnavatele, než u kterého poplatník vykonává nebo vykonával závislou činnost, např. pojišťovna. Náhrady ušlého výdělku, které nesouvisí s výkonem závislé činnosti nebo funkce jsou ostatními příjmy podle §10 ZDP. Dále sem patří příjmy od budoucího zaměstnavatele, jako jsou náborové platby nebo podnikové stipendia, se závazkem nastoupit do zaměstnání a vykonávat práci v určité době po skončení studia. Od roku 2011 může zaměstnavatel poskytovat žákům a studentům připravujícím se pro plátee na výkon profese tzv. motivační příspěvek, který spadá také pod §6 odst. 1 písm. d) ZDP jako příjem plynoucí v souvislosti s budoucím výkonem závislé činnosti.²⁵

²⁵ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

Kromě příjmů, které podle §3 odst. 4 nejsou předmětem daně, se za příjmy ze závislé činnosti nepovažují a předmětem daně podle §6 odst. 7 ZDP nejsou:

- a) náhrady cestovních výdajů poskytované v souvislosti s výkonem závislé činnosti, které nepodléhají zdanění do výše stanovené nebo umožněné zákoníkem práce pro zaměstnance u zaměstnavatele. Hodnota bezplatného stravování poskytována zaměstnavatelem na pracovních cestách. Jiné a vyšší náhrady, než stanoví nebo umožňuje zákoník práce, jsou zdanitelným příjmem zaměstnance,
- b) hodnota osobních ochranných pracovních prostředků, pracovních oděvů a obuvi, mycích, čistících a dezinfekčních prostředků a ochranných nápojů poskytovaných v rozsahu stanoveném zákoníkem práce, včetně nákladů na udržování osobních ochranných a pracovních prostředků, jakož i hodnota poskytovaných stejnokrojů, včetně příspěvků na jejich udržování, dále hodnota pracovního oblečení, určeného zaměstnavatelem pro výkon zaměstnání, včetně příspěvků na jeho udržování,
- c) částky přijaté zaměstnancem zálohově od zaměstnavatele, aby je jeho jménem vydal, nebo částky, kterými zaměstnavatel hradí zaměstnanci prokázané výdaje, které za zaměstnavatele vynaložil ze svého tak, jako by je vynaložil přímo zaměstnavatel,
- d) náhrady za opotřebení vlastního náradí, zařízení a předmětů potřebných pro výkon práce poskytované zaměstnanci podle zákoníku práce

Některé příjmy, které jsou předmětem daně z příjmu, jsou od daně osvobozeny. Obecné vymezení příjmů osvobozených od daně najdeme v §4 ZDP, patří sem např. dávky v nezaměstnanosti, dávky státní sociální podpory, stipendia. V případě příjmů ze závislé činnosti jsou další příjmy, které jsou od zdanění osvobozeny uvedené v §6 odst. 9 ZDP. Pro představu sem patří například:

- nepeněžní plnění vynaložena zaměstnavatelem na odborný rozvoj zaměstnanců související s předmětem činnosti zaměstnavatele nebo nepeněžitá plnění vynaložená zaměstnavatelem na rekvalifikaci zaměstnanců,
- hodnota stravování poskytovaného jako nepeněžní plnění zaměstnavatelem zaměstnancům ke spotřebě na pracovišti nebo v rámci závodního stravování zajišťovaného prostřednictvím jiných subjektů
- zvýhodnění poskytovaná zaměstnavatelem provozujícím veřejnou dopravu osob svým zaměstnancům a jejich rodinným příslušníkům ve formě bezplatných nebo zlevněných jízdenek
- platba zaměstnavatele v celkovém úhrnu nejvýše 30 000 Kč (24 000 Kč za rok 2012) ročně jako – příspěvek na penzijní připojištění se státním příspěvkem poukázaný

na účet jeho zaměstnance u penzijního fondu; příspěvek na penzijní pojištění poukázaný ve prospěch jeho zaměstnance na penzijní pojištění za podmínek uvedených v ZDP; příspěvek na pojistné, které hradí zaměstnavatel pojišťovně za zaměstnance na jeho pojištění pro případ dožití nebo pro případ smrti nebo dožití za podmínek uvedených v ZDP

Výše uvedené skutečnosti se vztahují stejně měrou na funkční požitky. Funkčními požitky podle §6 odst. 10 ZDP jsou:

- a) funkční platy a plnění poskytovaná v souvislosti se současným nebo dřívějším výkonem funkce, jejichž výše se stanoví podle zákona upravujícího platy a další náležitosti spojené s výkonem funkce představitelů státní moci, některých státních orgánů a soudců, s výjimkou platu náležejícího prezidentu republiky a náhrad spojených s výkonem jeho funkce
- b) odměny za výkon funkce a plnění poskytovaná v souvislosti se současným nebo dřívějším výkonem funkce v orgánech obcí, v jiných orgánech územní samosprávy, státních orgánech, občanských a zájmových sdruženích, komorách a v jiných orgánech a institucích

Za funkční požitky se naopak podle §6 odst. 11 ZDP nepovažují příjmy znalců a tlumočnicků, zprostředkovatelů kolektivních sporů a rozhodců za činnost vykonávanou podle zvláštních předpisů.

3.1.3 Základ daně a daňová povinnost

V roce 2008 vstoupila v platnost změna způsobu zdaňování příjmů obecně. Do tohoto roku byl pro zdaňování používán systém daňových pásem. Nově od roku 2008 byla zavedena jednotná sazba daně z příjmů fyzických osob 15 %. Tato sazba zůstala zachována ve stejné výši od roku 2008 dosud, a to i přes plánované změny její výše, na rozdíl od změny sazby u daně z příjmů právnických osob. Došlo k zásadní změně ve způsobu výpočtu daňové povinnosti ze závislé činnosti a funkčních požitků. Nově se jako základ pro výpočet měsíční zálohy na daň resp. roční daňové povinnosti používá, tzv. super hrubá mzda (SHM). Ta představuje hrubý příjem zvýšený o povinné pojistné na sociální a zdravotní pojištění, které platí zaměstnavatel za zaměstnance. Výše tohoto pojistného činí 34% (35% za rok 2008), z toho představuje 25 % (26% za rok 2008) sociální a 9 % zdravotní pojištění. Pojistné se zaokrouhluje na celé koruny nahoru. Při výpočtu se nepřihlíží ke slevám nebo

mimořádným slevám na pojistném u zaměstnavatele. Do základu pro výpočet pojistného se započítávají i případné nepeněžní příjmy zaměstnance.²⁶

Změnou bylo také zavedení maximálních vyměřovacích limitů pro sociální i zdravotní pojištění. Především u zaměstnanců s vyššími příjmy je, pro účely přičítání povinného pojistného při stanovení SHM, důležité sledovat maximální vyměřovací základ pro povinné sociální i zdravotní pojištění. V tabulce 3.1 jsou uvedeny maximální vyměřovací základy za sledované období.

Tab. 3.1 Vývoj maximálních vyměřovacích základů pro sociální a zdravotní pojistné od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Maximální VZ pro SP	1 034 880 Kč (48 x prům. mzda)	1 130 640 Kč (48 x prům. mzda)	1 707 048 Kč (72 x prům. mzda)	1 781 280 Kč (72 x prům. mzda)	1 206 576 Kč (48 x prům. mzda)	1 242 432 Kč (48 x prům. mzda)
Maximální VZ pro ZP	1 034 880 Kč (48 x prům. mzda)	1 130 640 Kč (48 x prům. mzda)	1 707 048 Kč (72 x prům. mzda)	1 781 280 Kč (72 x prům. mzda)	1 809 864 Kč (72 x prům. mzda)	není

Zdroj: vlastní zpracování

Maximální vyměřovací základ zaměstnance je tvořen součtem vyměřovacích základů v kalendářním roce, který je rozhodným obdobím pro zjišťování maximálního VZ. Přesáhne-li v průběhu roku úhrn vyměřovacích základů zaměstnance, jenž je zaměstnán jen u jednoho zaměstnavatele, tento maximální VZ, neplatí zaměstnanec v tomto kalendářním roce pojistné z částky, které přesahuje tento maximální VZ. To znamená, že z částky přesahující maximální VZ, zaměstnavatel neodvádí pojistné ani za zaměstnanec ani za sebe. V případě, že je zaměstnán v průběhu roku u více zaměstnavatelů, považuje se zaplacené pojistné, které přesahuje maximální VZ, za přeplatek na pojistném. O vrácení přeplatku v takovém případě žádá zaměstnanec písemnou žádostí s potvrzením zaměstnavatelů o úhrnu vyměřovacích základů za kalendářní rok, z nich bylo pojistné sraženo.²⁷

²⁶ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

²⁷ Výpočet pojistného[online]. [cit. 2013-04-08.]Dostupné z: <<http://http://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeni/vyse-a-platba-pojistneho/vypocet-pojistneho.htm>>

Novinkou od roku 2012 je odvod sociálního a zdravotního pojištění u osob pracujících na základě dohody o provedení práce z příjmu přesahujícího 10 000 Kč. V případě, kdy zaměstnavatel vyplatí zaměstnanci v jednom měsíci hrubou mzdu a k tomu částku vyšší než 10 000 Kč z dohody o provedení práce, počítá se pojistné a SHM ze součtu těchto příjmů.

Za účelem výpočtu měsíční zálohy na daň z příjmu ze závislé činnosti a funkčních požitků sčítá zaměstnavatel běžnou mzdu (plat), odměny, příjmy z dohod o provedení práce a dalších plnění, které vyplácí nebo připisuje ve prospěch zaměstnance a hodnotu nepeněžních příjmů a stanoví základ pro výpočet zálohy na daň sazbou 15 %. Základ daně pro výpočet měsíční zálohy na daň se zaokrouhluje na stokoruny nahoru. Pokud se v součtu příjmů vyskytují příjmy od daně osvobozené, pro účel výpočtu SHM se odečtou. Výpočet měsíční zálohy se bude lišit podle toho, zda má zaměstnanec u zaměstnavatele podepsáno Prohlášení poplatníka pro účely uplatnění slev na dani a daňového zvýhodnění na dítě. V jednom zdaňovacím období (kalendářním roce) může mít zaměstnanec prohlášení pouze u jednoho zaměstnavatele v případě více zaměstnání a uplatňovat tedy slevy pouze u jednoho z nich.²⁸

U zaměstnance, který nepodepsal Prohlášení, a jeho příjmy před zvýšením o povinné pojistné nepřesahují 5 000 Kč v kalendářním měsíci, jsou takovéto příjmy po zvýšení o sociální a zdravotní pojištění samostatným základem daně pro zdanění srážkovou daní 15 % podle §36 odst. 2 ZDP. Takovýto daňový režim se vztahuje na příjmy podle §6 odst. 1 písm. a) a d) a §6 odst. 10 ZDP. Takto vypočtená daň se neuvádí v ročním zúčtování ani daňovém přiznání a srážkou je daňová povinnost splněna. Dosáhne-li zaměstnanec bez Prohlášení příjmů vyšších než 5 000 Kč v měsíci, zaměstnavatel sráží zálohu na daň 15 % ze SHM bez dalších úprav. Bez ohledu na to, že měsíční příjem nepřesáhne 5 000 Kč, se záloha na daň odvádí v případech příjmů podle §6 odst. 1 písm. b) a c) ZDP.

U zaměstnance s podepsaným Prohlášením poplatníka se vypočtená daňová záloha 15 % ze SHM dále snižuje o měsíční slevy na dani podle §35ba ZDP. V průběhu roku se však nebere v úvahu sleva na manželku/manžela s vlastními příjmy nepřesahujícími 68 000 Kč za zdaňovací období. Měsíční slevy na dani se uplatňují maximálně do výše vypočtené zálohy na daň. Neuplatňuje-li zaměstnanec daňové zvýhodnění na vyživované dítě, je kladná záloha po snížení o slevy sražena. Pokud, ale uplatňuje daňové zvýhodnění na vyživované dítě podle §35c, sníží upravená záloha na daň znovu o měsíční částku daňového zvýhodnění podle počtu vyživovaných dětí. Zatímco slevy podle §35ba může poplatník využít až v měsíci následujícím po měsíci, ve kterém byly splněny podmínky pro jejich uplatnění, kromě slevy

²⁸ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

na poplatníka. Daňové zvýhodnění na vyživované dítě uplatní již v měsíci, ve kterém vznikl nárok na toto zvýhodnění. Přehled a výše jednotlivých slev na dani a daňového zvýhodnění za sledované období je uveden v tabulce 3.2 níže.

Tab. 3.2 Slevy na dani a daňové zvýhodnění za r. 2008 – 2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Na poplatníka	24 840	24 840	24 840	23 640	24 840	24 840
Na manželku	24 840	24 840	24 840	24 840	24 840	24 840
- s průkazem ZTP/P	49 680	49 680	49 680	49 680	49 680	49 680
Invalidita I. nebo II. stupně	2 520	2 520	2 520	2 520	2 520	2 520
Invalidita III. stupně	5 040	5 040	5 040	5 040	5 040	5 040
Držitel průkazu ZTP/P	16 140	16 140	16 140	16 140	16 140	16 140
student	4 020	4 020	4 020	4 020	4 020	4 020
Dítě	10 680	10 680	11 604	11 604	13 404	13 404
- s průkazem ZTP/P	21 360	21 360	23 208	23 208	26 808	26 808

Zdroj: vlastní zpracování

Jednotlivé slevy se uplatňují měsíčně ve výši 1/12 při výpočtu zálohy na daň, kromě slevy na vyživovanou manželku/manžela. Rozhodné okolnosti pro uplatnění slev uvádí poplatník v Prohlášení. Podle výše vypočtené zálohy na daň snížené o slevy poskytne zaměstnavatel zaměstnanci daňové zvýhodnění při zúčtování mzdy formou slevy na dani, daňového bonusu nebo kombinací obojího. Je-li měsíční daňové zvýhodnění vyšší než záloha na daň po odečtení slev jedná se o daňový bonus. Podmínkou pro jeho vyplacení zaměstnanci je dosažení alespoň poloviny minimální mzdy platné na začátku roku, ta je už od roku 2008 stejná, a to 8 000 Kč. Nepočítají se příjmy od daně osvobozené a ze kterých je daň vybírána srážkou.²⁹ Minimální a maximální výše daňových bonusů, které lze vyplatit jsou v tabulce 3.3

Měsíční daňový bonus vyplácí zaměstnavatel zaměstnanci při výplatě mzdy. Nedosáhne-li měsíční příjem zaměstnance v některém měsíci alespoň poloviny minimální mzdy. Bonus se nevyplatí. Celkový bonus pak vyplatí zaměstnavatel na žádost zaměstnance po skončení zdaňovacího období v rámci ročního zúčtování nebo si jej poplatník vypořádá sám v rámci daňového přiznání.

²⁹ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

Tab. 3.3 Vývoj minimální a maximální výše daňového bonusu od roku 2008

	2008 – 2009		2010 – 2011		2012 - 2013	
	ročně	měsíčně	ročně	měsíčně	ročně	měsíčně
Minimální výše	100	50	100	50	100	50
Maximální výše	52 200	4 350	52 200	4 350	60 300	5 025

Zdroj: vlastní zpracování

Další možnost snížení daňové povinnosti má zaměstnanec na konci zdaňovacího období, a to uplatnit **odpočty od základu daně podle §15 ZDP**, kterými jsou:

- **hodnota darů** poskytnutých za zákonem stanovených podmínek, pokud hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně anebo činí alespoň 1 000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 10 % ze základu daně. Jako dar na zdravotnické účely se hodnota jednoho odběru krve bezpříspěvkového dárce oceňuje částkou 2 000 Kč,
- **hodnotu úroků** zaplacených ve zdaňovacím období z úvěru ze stavebního spoření a úrokům z hypotečního úvěru, sníženou o státní příspěvek poskytnutý podle zvláštních právních předpisů, a to za podmínek stanovených v zákoně o dani z příjmů. Úhrnná částka úroků, o které se snižuje základ daně ze všech úvěrů poplatníků v téže domácnosti, nesmí překročit 300 000 Kč. Při placení úroků jen po část roku nesmí uplatňovaná částka překročit jednu dvanáctinu této maximální částky za každý měsíc placení úroků,
- **příspěvek** v celkovém úhrnu nejvýše 12 000 Kč zaplacený poplatníkem na jeho penzijní připojištění se státním příspěvkem. Částka, kterou lze takto odečíst se rovná úhrnu příspěvků zaplacených poplatníkem sníženému o 12 000 Kč (do roku 2012 sníženém o 6 000 Kč). To samé platí i pro penzijní pojištění a doplňkové penzijní spoření za podmínek stanovených zákonem,
- **pojistné** zaplacené poplatníkem ve zdaňovacím období na jeho soukromé životní pojištění za podmínek stanovených zákonem. Maximální částka, kterou lze odečíst za zdaňovací období činí v úhrnu 12 000 Kč, a to i v případě, že poplatník má uzavřeno více smluv s více pojišťovnami,
- **zaplacené členské příspěvky** zaplacené ve zdaňovacím období členem odborové organizace odborové organizací, která podle svých stanov obhajuje hospodářské a sociální zájmy zaměstnanců v rozsahu vymezeném zvláštním právním předpisem.

Odečíst lze částku do výše 1,5 % zdanitelných příjmů s výjimkou příjmů zdaněných srážkou, maximálně však do výše 3 000 Kč za zdaňovací období,

- **úhrady za zkoušky** ověřující výsledky dalšího vzdělávání podle zákona o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, pokud nebyly hrazeny zaměstnavatelem nejvýše 10 000 Kč. U poplatníka, který je zdravotně postižený lze odečíst až 13 000 Kč, a u poplatníka, který je osobou s těžším zdravotním postižením až 15 000 Kč.

Jedná se o odpočty snižující základ daně při ročním zúčtování u zaměstnavatele oprávněného k ročnímu zúčtování nebo v daňovém přiznání. V rámci ročního zúčtování mohou nezdanitelné částky uplatnit pouze daňoví rezidenti. Základ daně, který je možné takto snížit, představuje celoroční úhrn zdanitelný příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků zvýšený o úhrn pojistného u téhož zaměstnavatele. V ročním zúčtování se vychází z daňového základu u jediného zaměstnavatele nebo ze součtu dílčích daňových základů u více postupných zaměstnavatelů v roce.³⁰

Položky snižující základ podle §15 ZDP představují tzv. nestandardní úlevy, které mají poplatníky motivovat k určité činnosti. Je ovšem otázkou zda tyto daňové stimuly přinášejí tížený efekt. Konstrukce většiny těchto úlev zvýhodňuje poplatníky s vyššími příjmy, kteří mají dostatek prostředků na dary, využití hypoték a více kapitálu na spoření. Vezmeme-li v potaz, že průměrná mzda za rok 2012 byla ve výši 25 101 Kč měsíčně resp. 301 212 Kč za rok, tak poplatník s takovými příjmy má omezenou možnost využití možných daňových zvýhodnění. Je ovšem známým faktem, že na průměrnou mzdu nedosahuje přibližně 60% obyvatel České republiky. Tak například pro rok 2013, aby mohl poplatník uplatnit dopočet 12 000 Kč za příspěvky do penzijního připojištění, musí ročně zaplatit na takovémto připojištění alespoň 24 000 Kč za rok.

Přitom reálná hodnota takovéto úspory na daních je 1 800 Kč a tyto úspory bývají také předmětem srážkové daně 15 % při jejich vyplácení. Je na místě zamyslet se nad tím, kdo z takových úlev více těží? Zda poplatníci, jimž je úleva určena, nebo instituce, jejichž prostřednictvím se dá takové úlevy docílit.

Nejnovejšími změnami v oblasti zdanění příjmů ze závislé činnosti v roce 2013 je zrušení maximálního vyměřovacího základu pro výpočet zdravotního pojištění. To se dotkne především zaměstnanců s příjmy přesahující hranici 200 000 Kč měsíčně. Novinkou v zákoně od 1. 1. 2013 je i §16a Solidární zvýšení daně. Tato daň bude platit v letech 2013 až 2015. Solidární daň činí 7 % z rozdílu mezi příjmem a 48 násobkem

³⁰ PELECH, Petr. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013*. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-0

průměrné mzdy podle zákona č. 589/1992 Sb., O pojistném na sociální zabezpečení, kterému odpovídá částka 1 242 432 Kč za rok resp. 103 536 Kč za měsíc. Zálohy na solidární daň se tak budou vybírat u zaměstnanců s měsíčním příjmem vyšším než 103 536 Kč. K výběru dojde v měsících, kdy bude překročena limitní výše. Zaměstnanci, kterých se bude solidární daň týkat, budou mít podle §38g odst. 4 ZDP povinnost podat daňové přiznání za rok, ve kterém daný limit překročí.³¹

Vlivem zrušení stropu na zdravotní pojištění a zavedení solidární daně, dojde k poklesu čisté mzdy zaměstnanců s vysokými příjmy a zvýšení mzdových nákladů pro zaměstnavatele. Jasným účelem těchto opatření je zvýšení příjmů státního rozpočtu, ale v období ekonomické krize, která se začala projevovat v České republice v roce 2008 a stále přetrvává, může být efekt opačný. Mohou se projevit negativní dopady na ekonomiku, kdy zvýšení mzdových nákladů budou podniky řešit propouštěním, a to se projeví růstem nezaměstnanosti. Dá se také očekávat zvýšení daňových úniků a případný odliv vysoce kvalifikovaných pracovníků.

3.1.4 Osobní důchodová daň a inflace

Změny v úrovni cenové hladiny resp. růstu inflace se projeví na hodnotě důchodu, jak reálné tak nominální, i na daních. Růst cenové hladiny způsobuje růst nominálních mezd. S růstem mzdy ovšem roste i míra zdanění příjmu. Jinými slovy zaměstnanci sice vzroste mzda, ale zároveň i výše daně, kterou z ní odvádí a samozřejmě i částky, které odvádí zaměstnanec sám za sebe na sociální a zdravotní pojištění. Inflace ovlivní všechny daně, ale způsob jakým ovlivní daň ze závislé činnosti je odlišný od reakcí ostatních daňových odvodů na zvyšování cenové hladiny. Růst míry inflace bez změn ve zdaňování bude mít za následek:³²

- pokles reálné hodnoty slev na dani, nezdanitelných částí základu daně a položek snižující základ daně,
- nově budou zdanění poplatníci, kteří měli dříve díky slevám a odpočtům nulovou daň

Tyto skutečnosti se projeví v růstu daňového výnosu, ale působením inflace poroste také hodnota vládních výdajů.

³¹ Jak na solidární daň v roce 2013. © EPRAVO.CZ [online]. [cit. 2013-08-11.]Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/jak-na-solidarni-dan-v-roce-2013-89079.html>>

³² ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací. 2 vyd.* Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Při zohledňování inflace u daně z příjmů lze použít některé z následujících metod:³³

- indexaci (valorizaci) slev na dani a částek snižujících základ daně,
- snížení daňových sazeb

Otázkou je jestli zda má smysl indexovat daně z důvodů inflačního růstu. Tempo růstu inflace není konstantní veličinou a jak již bylo řečeno v úvodu, tak na růst inflace všeobecně způsobuje růst nominálních mezd. Důležitějším bude vztah mezi vývojem inflace a růstem nominálních mezd, tedy jak se bude vyvíjet reálná hodnota mezd. Následující tabulka 3.4 obsahuje údaje o vývoji těchto ukazatelů.

Tam. 3.4 Vývoj průměrných nominálních a reálných mezd od roku 2006

		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Průměrná nominální mzda	v Kč	19 546	20 957	22 592	23 344	23 864	24 436	25 101
	Index nominální mzdy (%)	6,6	7,2	7,8	3,3	2,2	2,4	2,7
Průměrná reálná mzda	v Kč	19 078	20 386	21 250	23 112	23 507	23 983	24 289
	Index reálné mzdy (%)	4,0	4,3	1,4	2,3	0,7	0,5	-0,6
Průměrná roční míra inflace		2,5	2,8	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3

Zdroj: vlastní zpracování podle údajů ČSÚ

Tabulka záměrně obsahuje údaje pár roků před začátkem ekonomické recese. Z údajů je na první pohled patrný často i více než dvojnásobný růst indexů, které znázorňují procentní nárůst mzdy oproti předcházejícímu období. Světová ekonomická krize zasáhla českou republiku až ve čtvrtém čtvrtletí roku 2008. Od tohoto roku je možné vidět značné zpomalení tempa růstu nominálních mezd. Vidíme také, jak inflace ovlivňuje reálnou hodnotu průměrných mezd a v roce 2012 došlo dokonce k poklesu reálné mzdy oproti průměrné nominální mzdě za předcházející rok. Musíme samozřejmě brát v potaz, že jde o průměr mezd z různých ekonomických odvětví a tyto údaje jsou často zkreslovány značně nadprůměrnými příjmy. Jak již bylo řečeno dříve, na průměrnou mzdu dlouhodobě nedosahuje více jak 60 % zaměstnanců v České republice a dá se předpokládat, zvláště v období ekonomické recese, že výše nominálních mezd je dlouhodobě na stejné úrovni. Spojíme-li negativní působení

³³ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

inflace a ekonomiku nacházející se v recesi pak má indexace daní jakož to stabilizátor význam. Měly by se, ale indexovat i spotřební daně. V České republice je ovšem situace naprosto opačná. Dochází naopak ke zvyšování daní za účelem snížení státního deficitu.

3.1.5 Platby sociálního a zdravotního pojištění

V 2.1 zabývající se charakteristikou daně jsou mezi daně zařazeny i platby sociálního a zdravotního pojištění. Ačkoliv tyto platby nejsou přímo brány jako daň, některé jejich vlastnosti odpovídají daním. Řídí se zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Odvody sociálního a zdravotního pojištění zvyšují daňové zatížení zaměstnanců. Čistá měsíční mzda zaměstnance se totiž spočítá jako hrubá mzda snížená o toto pojistné placené zaměstnancem a následně se sníží, popř. zvýší o měsíční zálohu na daň nebo daňový bonus. Kromě toho se o pojistné zaplacené na straně zaměstnavatel zvyšuje základ pro výpočet daně. Základem pro výpočet pojistného je hrubá mzda zaměstnance. Sazba pro zdravotní pojištění je stejná od roku 2008 ve výši 4,5 %. U sociálního pojištění je sazba 6,5 % pouze za rok 2008 činila 8 %. Odvody jsou lineární a v případě vysokých příjmů mohou být dokonce i regresivní díky existenci maximální vyměřovacích základů, viz tab. 3.1. Minimálním vyměřovacím základem je minimální mzda. Ta je stejná od roku 2008, a to 8 000 Kč. Některé příjmy nepodléhají odvodům pojistného, např. dohoda o provedení práce. Ačkoliv tyto snižují disponibilní důchod zaměstnance téměř stejnou sazbou jako je daň a není možnost tyto platby snížit. Jejich existence má své opodstatnění a účel jejich využití je zřetelnější než u ostatních daní. Slouží k pokrytí výdajů na zdravotní péči, pomoc při krátkodobé pracovní neschopnost, k vyplácení dávek důchodového systému a dalších.

V poslední době je často diskutovaná otázka zavádění tzv. druhého důchodového pilíře v souvislosti s důchodovou reformou. Tomuto záměru se dostává značné kritiky široké veřejnosti a můj názor je totožný. Zejména pak odvod v podobě dalších 2 % z hrubé mzdy. Největší dopad by to mělo především na zaměstnance v podobě dalšího snížení disponibilního důchodu

3.2 Zdanění spotřeby

Daně ze spotřeby patří k nepřímým daním a patří mezi jedny z nejvýznamnějších daní. Svědčí o tom jejich podíl na HDP a na celkových daňových příjmech veřejných rozpočtů. V posledních letech je rostoucí trend podílu těchto daní na daňových výnosech v jednotlivých daňových systémech. Záměrem přesouvání daňového zatížení z přímých důchodových daní na nepřímé spotřební daně může být to, že tyto daně nepůsobí na pracovní aktivitu a jejich

výběr je efektivní. O částky daní ze spotřeby se zvyšují ceny výrobků a služeb a platí je konečný spotřebitel. Daňové břemeno se tak přenáší převážně právě na spotřebitele, i když z kapitoly věnované daňovému břemenu víme, že závisí na elasticitě poptávky a nabídky po daném statku. Spotřební daně nezohledňují příjmovou, sociální nebo zdravotní situaci, jak je tomu v případě daňových úlev u daně důchodové. Ačkoliv spotřební daně jsou pro všechny stejné, jejich dopad na jednotlivé domácnosti se bude lišit podle toho, jak podstatný podíl představují na jejich výdajích. Mají převážně proporcionální charakter. V domácnostech s vyššími příjmy bude jejich podíl na celkových výdajích mít spíše regresivní dopad. Rodiny s nižšími příjmy, u kterých tvoří podstatný podíl na jejich vynaložených, bude při snížení disponibilního důchodu situace naprosto opačná.

V současné době existují v České republice následující daně ze spotřeby:

- daň z přidané hodnoty (všeobecné daně),
- spotřební daně (akcízy) a
- ekologické daně (nově od roku 2008) - daň ze zemního plynu a některých dalších plynů, daň z pevných paliv a daň z elektřiny.

Všeobecné daně (DPH) zatěžují téměř všechny druhy zboží a služeb. Základem pro daň z přidané hodnoty je cena zboží nebo služby a následná daň se určí procentem ze základu daně (daň ad valorem). V literatuře se uvádí, že všeobecné daně nezpůsobují distorzitu spotřebitelský preferencí resp. substituční efekt, jelikož je uvalena na všechny zboží a služby. Výslednou velikost daně z přidané hodnoty ovlivňuje řetězec, kterým výrobek před konečným prodejem prochází. **Selektivní spotřební daně (akcízy)** zatěžují vybrané druhy zboží s dlouhodobě nízkou cenovou elasticitou poptávky a nabídky, a zboží, jehož spotřebu se stát snaží regulovat jako např. alkoholické nápoje a tabákové výrobky. Z těchto důvodů plní selektivní spotřební daně především fiskální funkci daní, protože jsou stabilním a lehce předpověditelným příjmem státního rozpočtu. Takovému principu odpovídají nejlépe tzv. Ramseyovy daně. Daně jsou stanoveny buď procentem ze základu daně (ad valorem) nebo jednotkově. Základ daně je většinou vyjádřen v měrných jednotkách jako např. v litrech. V naprosté většině se jedná o daně jednorázové.³⁴

Statky, které podléhají všeobecné spotřební dani a zároveň selektivní spotřební dani se od ostatních odlišují svým výrazně vyšším daňovým zatížením. Částka příslušného akcízu totiž vstupuje do základu pro výpočet daně z přidané hodnoty a zboží je tak zatíženo hned dvěma daněmi. I když k principu Ramseyových daní patří zboží základní potřeby, jako jsou

³⁴ SVÁTKOVÁ, Slavomíra., a kol. *Zatížení spotřebního koše domácností daněmi ze spotřeby v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 322 s. ISBN 80-7379-001-7

potravin, nebylo takto vysoké daňové zatížení v jejich případě dobře přijímáno. Z toho důvodu jsou akcízy zatíženy právě statky, jejichž spotřeba prokazatelně škodí zdraví a jejich vysoké zdanění je ospravedlnitelné. Až na výjimky však není výnos z akcíz účelový, např. daň z cigaret neplyne na zdravotní účely.³⁵

3.2.1 Daň z přidané hodnoty

Daň z přidané hodnoty se řídí zákonem č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty. Zákon prošel od doby svého vzniku řadou novel. Podstatou daně z přidané hodnoty je zdanění přidané hodnoty resp. hodnoty, kterou plátce daně přidal k hodnotě nakoupené komodity (polotovaru), jenž se stává součástí nového produktu. Předmětem daně z přidané hodnoty je podle §2 odst. 1 zákona:

- a) dodání zboží, převod nemovitosti za úplatu osobou povinnou k dani v rámci uskutečňování ekonomické činnosti s místem plnění v tuzemsku,
- b) poskytnutí služby za úplatu osobou povinnou k dani v rámci uskutečňování ekonomické činnosti s místem plnění v tuzemsku,
- c) pořízení zboží z jiného členského státu za úplatu uskutečněné v tuzemsku osobou povinnou k dani v rámci uskutečňování ekonomické činnosti nebo právnickou osobou nepovinnou k dani; pořízení nového dopravního prostředku z jiného členského státu za úplatu osobou nepovinnou k dani,
- d) dovoz zboží s místem plnění v tuzemsku.

Předmětem daně z přidané hodnoty není podle §2a zákona pořízení zboží z jiného členského státu, s výjimkou pořízení nového dopravního prostředku nebo zboží, které je předmětem spotřební daně:

- jestliže dodání tohoto zboží v tuzemsku bylo osvobozeno od daně podle §68 odst. 1 až 10 zákona,
- pokud je pořízení uskutečněno osobou osvobozenou od uplatnění daně podle §6 zákona nebo právnickou osobou, která nebyla založena nebo zřízena za účelem podnikání a která není plátcem ani osobou identifikovanou k dani. Pokud celková hodnota pořízeného zboží nepřekročí 326 000 Kč v běžném kalendářním roce; do stanovené částky se nezapočítává hodnota nového dopravního prostředku a zboží, které je předmětem spotřební daně při pořízení z jiného členského státu nebo,

³⁵ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací. 2 vyd.* Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

- jedná-li se o pořízení použitého zboží, uměleckého díla, sběratelského předmětu nebo starožitnosti při dodání obchodníkem z jiného členského státu, pokud je dodání tohoto zboží předmětem zvláštního režimu v členském státě zahájení odeslání nebo přepravy tohoto zboží.

Základem daně je podle §36 zákona vše, co jako úplatu obdržel nebo má obdržet plátce za uskutečněné zdanitelné plnění, včetně částky na úhradu spotřební daně, bez daně za toto plnění. Od daně z přidané hodnoty jsou podle §51 zákona osvobozeny například:

- základní poštovní služby a dodání poštovních známek,
- rozhlasové a televizní vysílání,
- finanční činnosti,
- pojišťovací činnosti
- zdravotní služby a dodání zdravotního zboží
- sociální pomoc

Na výslednou velikost daně bude mít vliv řetězec, kterým produkt postupně prochází. Mechanismus daně z přidané hodnoty odstraňuje duplicitu daně. Díky uplatňování daně na vstupu a daně na výstupu u plátců daně z přidané hodnoty se na daň již jednou zaplacenou v ceně polotovaru nová daň nenačítá. Na výši výsledné ceny může mít vliv, zda se v daném řetězci nachází pouze poplatníci daně z přidané hodnoty nebo i výrobce, který není plátcem daně z přidané hodnoty. V takovém případě bude výsledná cena vyšší, protože nebude uplatňovat daň na vstupu a výstupu. Vyšší cena může být dokonce důsledkem nulové daně z přidané hodnoty resp. osvobození konečného produktu od daně z přidané hodnoty, kdy výrobce navýší cenu výrobku za účelem pokrytí svých daňových nákladů. Rozdílnost daňového zatížení zboží a služeb se bude lišit podle toho, jaké sazby daně z přidané hodnoty podléhají. Na rozdíl od výrobců a poskytovatelů služeb, kteří jsou plátcem daně z přidané hodnoty a upravují svou daňovou povinnost o daň na vstupu a na výstupu, konečný spotřebitel, který je zároveň poplatníkem daně z přidané hodnoty, nemá možnost se této dani vyhnout. Břemeno spojené s konečným placením daně z přidané hodnoty se tak plně přenáší na spotřebitele.³⁶

V České republice máme dvě sazby daně z přidané hodnoty, základní a sníženou. V některých evropských zemích existuje více sazeb daně z přidané hodnoty, především snížených. Vývoj sazeb daně z přidané hodnoty, za sledované období, vidíme v tabulce 3.5.

³⁶ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Tab. 3.5 Vývoj sazeb daně z přidané hodnoty od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Základní sazba	19 %	19 %	20 %	20 %	20 %	21 %
Snížená sazba	9 %	9 %	10 %	10 %	14 %	15 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky je zjevný trend ve zvyšování sazeb daně z přidané hodnoty. Takového zvyšování daní z přidané hodnoty za účelem snížení státního deficitu v období ekonomické recese může mít naprosto opačný efekt, než jaký vláda zamýšlí. Daně ze spotřeby obecně uměle navyšují cenu zboží a služeb. Může tedy dojít spíše k situaci, kdy domácnosti omezí své výdaje z důvodu rostoucích cen resp. nižší reálné hodnoty jejich důchodů, a to se negativně projeví i na příjmech prodejců. Na značné zvýšení snížené sazby doplatí nejvíc právě domácnosti s nízkými příjmy. Snížená sazba se týká především zboží základní potřeby jako potraviny, tiskoviny a zdravotní prostředky.

Daň z přidané hodnoty má své výhody a nevýhody. Mezi výhody daně z přidané hodnoty patří:³⁷

- **neutralita** – daň je neutrální směrem ke spotřebitelům i výrobcům. Mechanismus daně umožňuje, aby konečný podíl daně na ceně zboží a služeb odpovídal zákonné sazbě a nediskriminoval komodity s vyšším počtem stupňů zpracování. Tomu se ovšem ne vždy dá vyhnout zejména v případech, vyskytuje-li se v řetězci neplátce daně z přidané hodnoty,
- **možnost zdanit služby** – daň z přidané hodnoty zvyšuje úspěšnost zdanění služeb, u nich všeobecně existuje větší možnost daňových úniků. Zahnutí služeb do zdanění umožňuje rozšířit daňovou základnu a zvýšit daňový výnos. Daň z přidané hodnoty, ale selhává v případě služeb, kdy je obtížná identifikace přidané hodnoty, např. u finančních služeb, které proto nejsou předmětem daně,
- **výhodnost pro mezinárodní obchod** – souvisí to s rostoucí intenzitou mezinárodního obchodu. Omezuje se výskyt daňových distorzí v mezinárodním obchodu u daně z přidané hodnoty, díky možnosti vývozu bez daně,
- **odolnost proti daňovým únikům** – za důležitou vlastnost daně z přidané hodnoty poskytování lepší ochrany před daňovými úniky díky systému refundace daně

³⁷ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

na základě evidence daně na vstupu a na výstupu. Plátcí daně mají tak zájem na potvrzení o zaplacení daně v ceně zboží a dodavatelé jsou si vědomi existence dokladů o jejich výkonech, ke kterým má přístup finanční úřad. Přesto je v některých zemích, včetně České republiky, odolnost této daně vůči daňovým únikům slabá. Dochází často k podvodům s odvody daně z přidané hodnoty, ale také spotřebních daní, zejména ve spojení s vývozem a dovozem,

- **spolehlivost výnosu pro stát** – daň z přidané hodnoty umožňuje dosáhnout vyšších výnosů ze zdanění spotřeby. Projevuje se to také rostoucím trendem v jejich podílu na daňových příjmech.

Daň z přidané hodnoty má však oproti jiným daním ze spotřeby některé nevýhody, ke kterým patří:³⁸

- **náročnost přechodu na novou daň** – jde o administrativně a politicky velice náročný proces. Jde o velký zásah do ekonomických procesů. Problém je i s technickou stránkou fungování systému daně z přidané hodnoty a řada dalších obtíží,
- **administrativní nákladnost fungování daně** – daň je administrativně nákladná jak pro plátce daně, tak pro stát. Problémem je množství plátců, které je vyšší než u jednorázových akcizů a náročnost účtování.
- **obavy ze zvýšení inflace** – s daní z přidané hodnoty je spojené nebezpečí s možností růstu inflace po zavedení resp. zvýšení daně. V mnoha zemích byly prováděny výzkumy zaměřené na inflační působení daně z přidané hodnoty. Efekt růst cen v důsledku zavedení daně je složen z jednorázového růstu cen a z inflačního růstu vyvolaného daní. Různé výzkumy naznačují, že nelze stanovit jednoznačný závěr. Spíše než růst cen v souvislosti se zavedením daně mohou nastat inflační tlaky vlivem záměrného zvýšení sazby daně za účelem naplnění státního rozpočtu. To můžeme usoudit i na základě údajů o zvýšené inflaci za rok 2012 a současného zvýšení snížené sazby daně z přidané hodnoty z 10 % na 14 %.

3.2.2 Spotřební daně

Spotřební daně jsou upraveny zákonem č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly existuje řada výrobků, které, kromě daní z přidané hodnoty podléhají navíc ještě selektivní spotřební dani. Jedná se o několik vybraných výrobků a služeb, které jsou zatíženy velmi vysokými sazbami spotřební daně. Hlavními spotřebními

³⁸ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

daněmi jsou daně z tabákových výrobků, alkoholických nápojů a pohonných hmot. Spotřební daně jsou uvaleny převážně na zboží a služby s dlouhodobě neměnnou spotřebou a nízkou mírou cenové elasticity poptávky a nabídky. To je činí v kombinaci s vysokými sazbami významným a stabilním daňovým výnosem státního rozpočtu, který se dá dobře predikovat. Díky tomu plní především fiskální funkci daní. Dalším účelem těchto vysokých daní je regulace spotřeby škodlivých výrobků. Nastává tedy situace, kdy si vzájemně tyto dva hlavní účely spotřebních daní odporují.³⁹

Výnosnost je ještě zvýšena skutečností, že částka odpovídající příslušné spotřební dani vstupuje spolu s náklady výrobce do základu pro výpočet daně z přidané hodnoty. Spotřební daně představují díky regresivní povaze vyšší daňové zatížení pro poplatníky s nižšími příjmy. Spotřeba cigaret, alkoholických nápojů a benzínu navíc není přímo úměrná výši poplatníkovu příjmu. Spotřeba tabáku a alkoholu může v obdobích recese dokonce stoupat v reakci na stres způsobením horší ekonomickou situací. Spotřební daně jsou vybírány jednorázově u výrobce a s růstem cen zůstává daň nominálně konstantní. Nepůsobí proto inflačním efektem jako daň z přidané hodnoty, kde s růstem cenové hladiny roste i výše daně.⁴⁰

Nyní se blíže podíváme na spotřební daně z pohonných hmot, alkoholických nápojů, piva a tabákových produktů, a to především pro jejich vysokou spotřebu. Vynechána bude daň z vína a meziproductů, protože sazba z hlavní skupiny vín je od roku 2000 nulová.

A) Daň z minerálních olejů

Předmětem daně z minerálních olejů podle §45 zákona o spotřebních daních jsou:

- motorové benzíny, jiné než motorové benzíny a letecké pohonné hmoty benzínového typu,
- střední oleje a těžké plynné oleje, těžké topné oleje a odpadní oleje
- zkapalněné ropné plyny a zkapalněný bioplyn
- různé směsi minerálních olejů a benzínu, např. směsi benzínu s lihem

Zákon používá pro označení jednotlivých druhů tzv. kódy nomenklatury.

Základem daně je množství minerálních olejů vyjádřené v 1 000 litrech při teplotě 15 °C. U těžkých topných olejů a zkapalněné ropné plyny je základem daně množství vyjádřené v tunách. Následující tabulka 3.6 ukazuje vývoj sazby spotřební daně z jednoho

³⁹ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

⁴⁰ KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňové teorie a politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8

litru benzínu za sledované období, a jakou část, spolu s daní z přidané hodnoty, představují na konečné ceně za litr benzínu.

Tab. 3.6 Vývoj spotřební daně a ceny benzínu od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Průměrná cena za 1 l benzínu bez daní	13,64	10,98	13,61	16	17,74	16,99
Sazba daně z motorového benzínu	11,84	11,84	12,84	12,84	12,84	12,84
Daň z přidané hodnoty	4,84	4,33	5,29	5,74	6,1	6,27
Spotřební daně celkem	16,68	16,17	18,13	18,57	18,94	19,11
Průměrná cena 1 l Natural 95	30,32	27,15	31,74	34,58	36,68	36,10
Podíl daní na celkové ceně	55 %	60 %	57 %	54 %	52 %	53 %

Zdroj:vlastní zpracování na základě údajů ČSÚ

Informace o průměrné ceně za 1l benzínu Natural 95 jsou dostupné na stránkách českého statistického úřadu. Pro zjištění základní ceny benzínu bez spotřebních daní musíme nejprve pomocí koeficientu spočítat výši daně z přidané hodnoty a následně odečíst jednotkovou spotřební daň z motorového benzínu. Vidíme, že celkové spotřební daně, zaplacené v ceně jednoho litru benzínu, tvoří dlouhodobě více než polovinu ceny benzínu. *Pohonné hmoty v České republice jsou zatíženy nejvyššími daněmi ze dvanácti zemí, které od roku 2004 vstoupily do Evropské unie. Navíc zdanění nafty v České republice je i nad průměrem celé sedmadvacítky, jak vyplývá z údajů, které zveřejnil Evropský energetický portál (EEP). Na míru zdanění pohonných hmot si dlouhodobě stěžují tuzemští dopravci a podnikatelé.*⁴¹

Údaje z tabulky 3.6 vypovídají o rostoucí ceně pohonných hmot, a také o rostoucí částce spotřebních daní z ní placené. I když je sazba spotřební daně značně vysoká, hlavní příčinou vysoké ceny z pohledu daní je dvojitá zdanění. Můžeme vidět, že sazba pro motorový benzín neprošla dramatickými změnami za sledované období, ale daň z přidané hodnoty má rostoucí tendenci, protože její výše roste zároveň s růstem ceny. Na konkrétní výši ceny benzínu mají ovšem vliv další faktory jako marže obchodníků a distributorů, ale hlavně cena ropy jako komodity na mezinárodním trhu, to je možné pozorovat na změnách ceny očištěné od daní.

⁴¹ Daně u tuzemských pohonných hmot jsou nejvyšší z nových zemí EU. CESKATELEVIZE.CZ.[online]. [cit. 2011-04-10.]Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/209387-dane-u-tuzemskych-pohonných-hmot-jsou-nejvyšší-z-nových-zemí-eu/>>

Zvyšování cen pohonných hmot ovlivňuje celou ekonomiku. Růst ceny benzínu zvyšuje náklady firem i domácností. Společně rostou jejich náklady, a to se časem projeví v růstu cen jejich produktů a s růstem cen samozřejmě roste i výše daně z přidané hodnoty a daňové zatížení konečných spotřebitelů. Lidé, kteří za svou práci musí denně dojíždět autem nebo hromadnou dopravou pocítí zvýšení cen a daní na poklesu reálné hodnoty jejich důchodu resp. zvýšení osobních výdajů.

Není divu, že v posledních letech roste popularita a využívání alternativních pohonných hmot jako je zkapalněný ropný plyn (LPG), jehož cena je oproti benzínu a naftě poloviční viz tabulka 3.7

Tab. 3.7 Vývoj spotřební daně a ceny LPG od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spotřební daň z LPG v Kč/t	3 933	3 933	3 933	3 933	3 933	3 933
Průměrná cena LPG	15,89	12,7	14,57	17,14	17,45	18,20

Zdroj: vlastní zpracování

B) Daň z lihu

Předmětem daně z lihu podle §67 zákona o spotřebních daních je líh (etanol) včetně neodděleného lihu vzniklého kvašením, obsažený v jakýchkoliv výrobcích, pokud celkový obsah lihu v těchto výrobcích činí více než 1,2 % nebo 22 % objemových etanolu, podle kódu příslušné nomenklatury. Základem daně je množství lihu vyjádřeného v hektolitrech etanolu při teplotě 20 °C zaokrouhlené na dvě desetinná místa. V následující tabulce je počítáno se sazbou daně z lihu obsaženého ve výrobcích uvedených pod kódem nomenklatury 2207.

Tab. 3.8 Vývoj spotřební daně a ceny za 1l Tuzemského rumu od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cena bez daní	67,21	69,92	70,82	86,76	77,29	83,19
Daň z 1l 100 % lihu	265	265	285	285	285	285
Daň pro 1l 37,5 % lihu	99,38	99,38	106,88	106,88	106,88	106,88
Daň z přidané hodnoty	31,66	32,17	35,55	38,74	36,98	39,93
Spotřební daně celkem	131,04	131,55	142,43	145,62	143,86	146,81
Cena za 1l Tuzemského rumu	198,25	201,47	213,25	232,38	221,81	230
Podíl daní na celkové ceně	66 %	65 %	67 %	63 %	65 %	64 %

Zdroj: vlastní zpracování

Cena za litr tuzemského rumu byla převzata z údajů českého statistického úřadu o vývoji spotřebitelských cen vybraných výrobků, viz příloha č. 1. Údaje o cenách za rok 2013 nejsou dostupné a cena je odvozena z veřejně dostupných informací. Sazba daně z lihu je uváděna pro 100 % obsah lihu, v uvedeném případě se ovšem jedná o nápoj s obsahem 37,5 %, a proto se pro zjištění konkrétní daně násobí základní sazba číslem 0,375. Daň z přidané hodnoty je opět vypočítána shora pomocí koeficientu.

Na údajích z tabulky vidíme, že zvýšení spotřební daně a daně z přidané hodnoty v roce 2010 uměle zvedlo cenu jednoho litru Tuzemského rumu o více jak 10 Kč. Díky jednotné sazbě daně z lihu a růstu ceny samotného alkoholu bez daní se zvyšoval především podíl daně z přidané hodnoty na celkové ceně.

C) Daň z piva

Předmětem daně z piva resp. pivem se podle §81 zákona o spotřebních daních rozumí výrobek uvedený pod kódem nomenklatury 2203 obsahující více než 0,5 % objemových alkoholu, nebo směsi s nealkoholickými nápoji uvedené pod kódem nomenklatury 2206 obsahujícího více než 0,5 % objemových alkoholu. Koncentrace piva se vyjadřuje v hmotnostních procentech jako procentní obsah extraktů původní mladiny, který se stanoví výpočtem podle tzv. velkého Ballingova vzorce. Základem daně je množství piva vyjádřené v hektolitrech. Výše daně u piva konkrétní koncentrace se vypočítá, jako součin množství piva v hektolitrech, příslušné výše procenta koncentrace piva a příslušné sazby. Výše sazby se liší podle velikosti roční produkce v hektolitrech. Koncentrace piva je vyjádřena v hmotnostních procentech extraktu původní mladiny ve stupních Plato (°P).

Tab. 3.9 Vývoj spotřební daně a ceny 0,5 l 10 °P piva od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cena 0,5 l piva bez daní	6,47	6,45	6,47	6,55	7,1	7,18
Základní sazba pro 0,5 l 10 °P piva	1,2	1,2	1,6	1,6	1,6	1,6
Daň z přidané hodnoty	1,46	1,45	1,68	1,63	1,74	1,84
Spotřební daně celkem	2,66	2,65	3,28	3,23	3,34	3,44
Cena 0,5 l 10 °P lahvového piva	9,13	9,10	10,05	9,78	10,44	10,62
Podíl daní na celkové ceně	29 %	29 %	33 %	33 %	32 %	32 %

Zdroj: vlastní zpracování

Cena za půl litru 10 °P piva byla vybrána záměrně, protože je jednou z položek, která se používá pro měření inflace, viz příloha č. 1. Konečná výše spotřební daně z piva se odvíjí od °P piva, daňové zatížení se tak bude lišit podle preferencí spotřebitele. V případě daně z piva představuje vyšší daňovou zátěž daň z přidané hodnoty než daň z piva. Ceny piva se v praxi často liší. Záleží na preferované značce a způsobu konzumace. Výčepní pivo je zpravidla dražší a prodejci mají své vlastní marže.

D) Daň z tabákových produktů

Předmětem daně z tabákových produktů podle §101 zákona o spotřebních daních jsou cigarety, doutníky, cigarillos a tabák ke kouření.

Bližší se podíváme na spotřební daň z cigaret. Daň z cigaret má procentní a pevnou část. Základem daně pro procentní část daně u cigaret je cena pro konečného spotřebitele. Tou se rozumí cena stanovená cenovým rozhodnutím podle zákona o cenách jako cena pro konečného spotřebitele jednotkového balení určeného k přímé spotřebě. Tato cena obsahuje i daň z přidané hodnoty. Základem daně pro pevnou část daně u cigaret je množství vyjádřené v kusech. Výše daně z cigaret se při použití pevné části a procentní sazby daně vypočítá jako součet násobku procentní sazby a ceny pro konečného spotřebitele dělený stem a násobku pevné části a počtu kusů cigaret v krabičce. Je stanovena i minimální sazba daně, která se použije, je-li výsledná daň, stanovená použitím procentní a pevné části, nižší než tato minimální sazba. V jejím případě se daň počítá jako násobek této minimální sazby a počet kusů.

Tab. 3.10 Vývoj spotřební daně a ceny krabičky cigaret Sparta od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Cena krabičky bez daní	18,06	18,62	19,47	20,1	20,2	21,31
Procentní část	28 %	28 %	28 %	28 %	28 %	27 %
Pevná část Kč/ks	1,03	1,03	1,07	1,07	1,12	1,16
Minimální sazba Kč/ks	1,92	1,92	2,01	2,01	2,10	2,18
Vypočtená daň z cigaret	39,92	40,2	42,09	42,4	43,96	44,80
Daň z přidané hodnoty	11,02	11,18	12,32	12,5	12,84	13,89
Spotřební daně celkem	50,94	51,38	54,41	54,9	56,8	58,69
Cena krabičky cigaret Sparta	69	70	73,88	75	77	80
Podíl daní na celkové ceně	74 %	73%	74%	73 %	74 %	73 %

Zdroj: vlastní zpracování

Cena krabičky byla převzata z údajů v příloze č 1. Vidíme, že daňové zatížení kuřáků je více jak 70 % na krabičku cigaret. U cigaret je obecně největší prostor pro zvyšování spotřebních daní. Kouření cigaret způsobuje závislost na nikotinu. To je řadí spolu s alkoholem k zákonem přijímaným drogám. Reakce spotřeby na zvýšení ceny je tak velice malá, kuřák nepřestane kouřit z důvodů zdražení o několik korun. Lidé mohou navíc v období ekonomické recese naopak reagovat zvýšením spotřeby, jako reakcí na stress z nejistoty.

3.2.3 Ekologické daně

V daňové soustavě České republiky se jedná o nejmladší daně. Daně byly zavedeny počátkem roku 2008 a jsou součástí zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů. Samotný název zákona navozuje dojem, že spíše než o daně zavedené na ochranu životního prostředí a podporu ekologie se jedná o daně zavedené za účelem naplnění veřejných rozpočtů a snížení státního deficitu. Patří sem daň ze zemního plynu a některých dalších plynů, daň z pevných paliv a daň z elektřiny. Následující text blíže popisuje daň ze zemního plynu, která se týká jednoho z alternativních paliv pro motorová vozidla, a daň z elektřiny.

A) Daň ze zemního plynu a některých dalších plynů

Plyn použitý pro výrobu tepla v domácnostech a v domovních kotelnách je od daně osvobozen. V průběhu roku 2012 se spekulovalo a zdanění plynu u domácností od roku 2013, ale nakonec se od zamýšleného kroku upustilo. Patří sem ale jedno z alternativních paliv vedle benzínu a nafty, a to CNG. Stejně jako v případě LPG, které patří k minerálním olejům, je jeho cena poloviční, hlavně proto také stoupá obliba plynu jako pohonné hmoty. Základem pro výpočet daně množství plynu v MWh spáleného tepla a daň se vypočítá vynásobením základu daně sazbou daně.

Tab. 3.11 Vývoj spotřební daně a cen CNG od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sazba za MWh/Kč	0	0	0	0	34,20	34,20
Průměrná cena za m ³ CNG	15,89	12,7	14,57	17,14	17,45	18,20

Zdroj: vlastní zpracování

Orientační ceny pro CNG jsem převzal z tabulky 3.7, ve které jsou průměrné ceny pro LPG. V praxi je mezi jednotlivými cenami CNG a LPG minimální rozdíl. Otázkou je metodika stanovení daně na m³ CNG, tu zákon neuvádí.

B) Daň z elektřiny

Předmětem daně z elektřiny je elektřina uvedená pod kódem nomenklatury 2716. Základem daně je množství elektřiny v MWh. Spotřební daň z elektřiny činí 28,30 Kč/MWh resp. 2,83 haléřů/kWh.

U selektivních spotřebních daní (akcízů) se bude všeobecně odvíjet míra daňového zatížení podle výše spotřeby konkrétních komodit a vývoje ceny těchto komodit. Na cenu působí další vlivy kromě výše daní a růst inflace. Výši daňové zátěže bude tedy ovlivňovat z pohledu daní především daň z přidané hodnoty, která se stanovuje procentem z konečné ceny dané komodity.

3.3 Způsoby měření daňového zatížení

Daňové zatížení je možné měřit různými způsoby, které se liší podle několika kritérií. **Podle charakteru dat** využitých pro výpočet daňového zatížení, kdy rozlišujeme tzv. tvrdá a měkká data. Tvrdá data jsou taková, která nepodléhají subjektivnímu zkreslení, např. konkrétní hodnota sazby daně nebo hodnota HDP. Měkká data oproti tomu zachycují subjektivní pohled na problematiku a bývají získávána prostřednictvím dotazníků. Dále **podle oblasti**, kterou měření postihuje, rozlišujeme souhrnné a specifické měření daňové zátěže. Souhrnné ukazatele daňového zatížení postihují ekonomiku jako celek a vyjadřují celkovou daňovou zátěž pomocí jednoho čísla, např. daňová kvóta. Specifické ukazatele se zaměřují na konkrétní oblast, např. implicitní daňová sazba. Další způsob je **podle typu použití sazby**. Pro měření se využívají zákonné nebo efektivní sazby daně. Výsledky měření se budou výrazně lišit v závislosti na typu sazby, která je pro měření použita. Poslední je výsledná podoba ukazatele, kdy výsledkem může být index, který se pohybuje v určitém intervalu, nebo podíl v procentech.⁴²

3.3.1 Den daňové svobody

Den daňové svobody se používá k určení celkového daňového zatížení obyvatelstva a pracuje s kalendářním rokem. Čím dříve nastane den daňové svobody, tím menší je průměrné daňové zatížení. Existují dvě základní metody k určení dne daňové svobody a obě vedou k odlišným výsledkům. První metodou se den daňové svobody určí, jako podíl celkové sumy zaplacených daní k čistému národnímu důchodu násobený 365. Takto určený den daňové svobody určuje, ke kterému dni lidé odpracovali dost na to, aby zaplatili veškeré

⁴² KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. *Způsoby měření daňového zatížení*. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

daně. Metoda se využívá především v USA a Velké Británii. Druhá, která se používá ve většině zemí Evropy, určuje den daňové svobody jako podíl veřejných výdajů k HDP násobený číslem 365. Takto zjištěný den daňové svobody určuje konec období, během kterého se obyvatelé museli vzdát svých příjmů ve prospěch státu na uhrazení své pomyslné části veřejných výdajů v daném roce. Druhý způsob stanovení dne daňové svobody se věnuje rozsahu veřejného sektoru a ne přímo daňové zátěži a nevyjadřuje tak den daňové svobody v pravém smyslu slova.⁴³

Den daňové svobody je souhrnným ukazatelem a je zaměřen na celkové hodnoty. Jeho výsledná hodnota je ovlivněna rostoucími státními deficity. Navíc neměnné sazby daní ve spojení s růstem či poklesem HDP mění hodnotu dne daňové svobody, ale ne hodnotu daňového zatížení. To vidíme i na údajích v tabulce 3.12, Den daňové svobody se posunul v reakci na ekonomickou recesi resp. pokles HDP a růst vládního deficitu, viz údaje v příloze č 2. V České republice se výpočtem dne daňové svobody zabývá Liberální institut, který využívá druhou ze zmiňovaných metod.

Tab. 3.12 Dny daňové svobody v České republice od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012
Den daňové svobody v ČR	7. 6.	13. 6.	18. 6.	15. 6.	9. 6.

Zdroj: vlastní zpracování podle údajů Liberálního institutu

3.3.2 Index daňové mizérie

Index daňové mizérie začal (IDM) v roce 2000 porovnávat ekonomický časopis Forbes. Časopis je zaměřen na movitější čtenáře, a to se odráží i ve způsobu jeho výpočtu. IDM je specifický ukazatel, který se vypočte jako součet nejvyšších zákonných sazeb všech daní, ukazatel tak hodnotí atraktivitu jednotlivých zemí z pohledu daňového zatížení movitých. Převládá negativní názor, že IDM je zaměřen na úzkou skupinu ekonomicky silných subjektů, a proto není relevantním ukazatelem daňového zatížení. Proti tomuto tvrzení, ale stojí fakt, že právě tyto subjekty jsou hnacími motory ekonomik. Svými investicemi a umístováním kapitálu vytváří pracovní příležitosti a zdaněním přilévají peníze do státních rozpočtů.⁴⁴

⁴³ KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. *Způsoby měření daňového zatížení*. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

⁴⁴ KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. *Způsoby měření daňového zatížení*. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

Tab. 3.13 Index daňové mizérie pro Českou republiku od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Index daňové mizérie	102,3	99	99	99	99	107

Zdroj: vlastní zpracování

Za pokles IDM v roce 2009 může snížení zdanění právnických osob a sociálního pojištění placeného zaměstnancem, a také zaměstnavatelem. IDM pro rok je zvýšen o 7 % solidární daně u fyzických osob a zvýšení základní sazby DPH o jeden procentní bod na 21%.

3.3.3 Index štěstí a index šťastného zaměstnavatele

Dalšími ukazateli daňového zatížení, které sestavuje časopis Forbes, jsou zaměřeny na zdanění práce. Jedná se o Index štěstí, který sleduje, jaká částka zůstane zaměstnanci po zaplacení všech daní a poplatků s příjmem spjatých. Index se sleduje pro několik úrovní nominálních mezd a rozděluje zaměstnance na svobodné a žijící v manželství. Index v podstatě srovnává výši dosažené čisté mzdy v různých zemích. Poslední srovnání s využitím těchto dvou indexů je na stránkách časopisu Forbes za rok 2009 a Česká republika zaujímá příčky v horní polovině, viz příloha č 3.

Dalším je Index šťastného zaměstnavatele, který naopak sleduje, jaké jsou skutečné náklady na pracovníka po přičtení poplatků na sociální a zdravotní pojištění, při různých nominálních mzdách. Tak jako u předešlých dvou indexů i v tomto případě jsou poslední údaje za rok 2009. Zaměstnavatelé ovšem nejsou tak šťastní jako zaměstnanci. V případě tohoto indexu zaujímá Česká republika jedny z nejnižších příček, viz příloha č. 4. To svědčí o vysokých nákladech práce ve srovnání s ostatními zeměmi a v případě ekonomické recese to může mít negativní dopad na zaměstnanost.

3.3.4 Ukazatel daňové kvóty

Daňová kvóta je v literatuře často zmiňovaný ukazatel v souvislosti s měřením daňového zatížení. Jedná se o souhrnný ukazatel, který je v současné době, při mezinárodním srovnání, používá nejvíce. Rozlišujeme jednoduchou a složenou daňovou kvótu. Rozdíl mezi nimi je v tom, že složená daňová kvóta pracuje s daně v širším pojetí. Někdy může být problém v přesném vymezení daní a daňových příjmů. Pro účely výpočtu složené daňové kvóty jsou za daně, kromě přímých a nepřímých daní, považovány také platby povinného sociálního a zdravotního pojištění. Jednoduchá daňová kvóta s těmito poplatky nepočítá. To je důvodem, proč se v současnosti při měření celkové daňové zátěže používá především složená daňová kvóta. Metodikou výpočtu daňové kvóty se zabývá především OSN, OECD

a Evropská komise. Zmíněné instituce upravují mezinárodní standardy pro sestavování národních účtu, které jsou zdrojem informací potřebných pro výpočet daňové kvóty. Pro srovnání daňového zatížení se využívá rozdělení daní podle OECD. Daňová kvóta představuje obecně podíl celkových daní na HDP v procentech. Ukazatel daňové kvóty je možné počítat různými způsoby dle potřeby, např. podle typu daně a poplatku nebo podle typu ekonomické aktivity.⁴⁵

Výpočet daňové kvóty **podle typu daně a poplatku** spočívá v součtu různých daní a poplatků za dané období. Pro tento způsob srovnání daňového zatížení se nejčastěji využívá skupina 1000 (přímé daně), skupina 2000 (příspěvky na sociální zabezpečení) a 5000 (nepřímé daně), podle klasifikace OECD. Daňová kvóta pak představuje podíl součtu těchto skupin na hodnotě HDP v procentech.

Další způsob výpočtu daňové kvóty je **podle typu ekonomické aktivity**, ke kterým se daně vážou. Pro účely práce by šlo o rozdělení daní na ty, které zatěžují práci a spotřebu. Jedná se podskupinu 2100 (příspěvky na sociální zabezpečení – zaměstnanci), 3000 (daně z mezd a pracovní síly) a dále podskupiny 5110 (daň z přidané hodnoty) a 5120 (spotřební daně), podle klasifikace OECD. Způsob výpočtu daňové kvóty podle typu ekonomické aktivity není příliš vhodný pro mezinárodní srovnání daňového zatížení z důvodu rozdílné metodiky stanovení daňové zátěže ekonomických aktivit v jednotlivých zemích. Z uvedených důvodů je daný způsob vhodný především ke srovnání daňového zatížení v čase.⁴⁶

Daňová kvóta se sice používá k mezinárodnímu srovnání daňového zatížení, nevyjadřuje však skutečnou míru daňového zatížení a může tak být jako ukazatel zavádějící. Problémem jsou právě hodnoty zlomku pro výpočet daňové kvóty, kdy v čitateli je suma vybraných daní a dalších odvodů a ve jmenovateli je HDP. Pokud tedy rostou daně resp. daňové zatížení, ale klesá množství vybraných daní, klesá zároveň daňová kvóta. V situaci ekonomické recese navíc často dochází k poklesu HDP a v takovém případě by, při stejných daňových příjmech a daňových sazeb, daňová kvóta naopak rostla.

3.3.5 Implicitní daňové sazby

Jedná se o specifický ukazatel, který dokáže daleko přesněji odhadnout skutečnou míru daňového zatížení. Na rozdíl od daňové kvóty se měří podíl výnosu jednotlivých daní

⁴⁵ KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. *Způsoby měření daňového zatížení*. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

⁴⁶ KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. *Způsoby měření daňového zatížení*. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

k celkovým příjmům z dané ekonomické aktivity a ne k celkovému HDP. Implicitní sazba z práce se tak měří podíl výnosů osobní důchodové daně a povinných plateb sociálního a zdravotního pojištění na celkovém objemu příjmů zaměstnanců v dané ekonomice.

Implicitní daňová sazba je stejně jako ostatní výše zmíněné způsoby zaměřena především na makroekonomická data a slouží pro účely mezinárodního srovnání daňového zatížení.

3.3.6 Efektivní daňová sazba

Doposud sloužily všechny výše zmíněné způsoby k měření míry daňového zatížení na makroekonomické úrovni nebo pro účely mezinárodního srovnání daňového zatížení. Cílem práce je posoudit vývoj daňového zatížení jednotlivců a domácností v období ekonomické recese. Daňové zatížení tak bude posouzeno na mikroekonomické úrovni a pro tyto účely jsou využívány efektivní sazby daně. Z mikroekonomického hlediska se jednotlivé ukazatele člení na absolutní a změnové. K těmto ukazatelům patří ukazatel průměrné efektivní daňové sazby (AETR), průměrné osobní daňové sazby (PATR), efektivní daňové sazby (ETR) a ukazatel mezní efektivní daňové sazby (METR).

Základním ukazatelem je **efektivní daňová sazba (ETR)**, který počítá podíl osobní důchodové daně vzhledem k hrubému příjmu zaměstnance, bez vlivu placení sociálního pojištění zaměstnancem.

$$ETR = \frac{\text{Daň po slevě}}{\text{Hrubá mzda}}$$

Ukazatel efektivní daňové sazby se používá také při výpočtu daňového zatížení spotřebních daní. Upravený vzorec pro výpočet daňového zatížení spotřeby má následující podobu.

$$\text{Daňové zatížení spotřeby} = \frac{\text{Daně ze spotřeby}}{\text{Výdaje na spotřebu}}$$

Obdobným postupem byly vypočítány hodnoty podílu spotřebních daní a daně z přidané hodnoty na ceně v kapitole 3.2.2 Spotřební daně.

Publikace zabývající se analýzou dopadu spotřebních daní používají k měření daňového zatížení domácností upravený vzorec, který má větší vypovídací schopnosti. Tvar vzorce je následující.

$$eti = \frac{Ti}{Wi}$$

Daňové zatížení se podle takto stanovené efektivní míry (e_t) vypočítá jako podíl daně zaplacené v cenách nakoupeného zboží/služeb (T_i) a hodnoty blahobytu (W_i), který je vyjádřen jako celkové spotřební výdaje bez DPH a spotřebních daní nebo celkových hrubých příjmů.⁴⁷

Dalším je **ukazatel průměrné osobní sazby daně (PATR)**, který ve výpočtu zohledňuje i sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnancem.

$$PATR = \frac{\text{Daň po slevě} + \text{SPZP placené zaměstnancem}}{\text{Hrubá mzda}}$$

Poslední z absolutních ukazatelů, **ukazatel průměrné efektivní sazby daně (AETR)**, zahrnuje do výpočtu kromě sociálního a zdravotního pojištění placeného zaměstnancem také obdržené sociální dávky.

$$AETR = \frac{\text{Daň po slevě} + \text{SPZP} - \text{sociální dávky}}{\text{Hrubá mzda}}$$

Posledním je změnový ukazatel, **ukazatel mezní efektivní daňové sazby (METR)**.

$$METR = 1 - \frac{\Delta \text{Čistá mzda}}{\Delta \text{Hrubá mzda}}$$

Ukazatel mezní efektivní daňové sazby udává, o kolik se zvýší čistý, jestliže se zvýší hrubý příjem o jednotu. Ukazatel zohledňuje poskytnuté sociální transfery, a proto, při výpočtu čisté mzdy, musíme zohlednit jak zvýšenou daň, tak i možné snížení sociálních dávek v případě, že kritériem poskytnutí je výše dosaženého příjmu. Pomocí tohoto ukazatele je možné sledovat motivaci či demotivaci zaměstnanců k práci. Je-li výsledná hodnota ukazatele 100 % nebo se této hodnotě přibližuje, jde o tzv. past chudoby. Jedinci se nevyplatí dále zvyšovat své pracovní úsilí, protože výše čistého příjmu klesá stejnou mírou, jako roste výše hrubého příjmu. Překročí-li hodnota ukazatele 100 %, pak nastane situace, kdy se zvýšením hrubé mzdy klesá čistý příjem zaměstnance. V takové situaci nemá smysl

⁴⁷ KALZAR, Stanislav. *Redistribuční dopady zdanění a důchodového systému a jejich reformy*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. 132 s. ISBN 978-80-7357-5

zvyšovat pracovní úsilí. Některá literatura považuje za demotivující i hodnotu převyšující 50 %. Za žádoucí se považuje hodnota METR v intervalu 30-50 %.⁴⁸

Jednotlivé vzorce jsou upraveny pro účely výpočtu a počítají s daní sníženou o slevy na dani popř. odpočitatelné položky.

3.4 Analýza daňového zatížení příjmů ze zaměstnání a jeho vývoj v období ekonomické recese

Analyzovaným obdobím je současná ekonomické recese. V případě České republiky se jedná o období od roku 2008. Ekonomická krize v Evropě stále přetrvává, takže bude počítáno i s rokem 2013. Zdanění příjmů ze závislé činnosti je specifické tím, že k němu dochází každý měsíc při výplatě mzdy v podobě záloh na daň z příjmů ze závislé činnosti. Daňová zátěž tak bude počítána jak z pohledu měsíčního tak ročního příjmu ze závislé činnosti. Důvodem je působení měsíčních slev a ročních odpočtů od základu daně.

Další členění vychází z metodiky výpočtu daňového zatížení podle OECD, kdy jsou poplatníci rozděleni jednak podle nominální výše hrubé mzdy a s ohledem na uplatnění možných slev dále na svobodné a ženaté. Nominální výše hrubé mzdy bude hrát důležitou roli z pohledu maximálních ročních vyměřovacích základů pro sociální a zdravotní pojištění, a na možnosti využití ročních daňových zvýhodnění (hypotéky, dary, životní pojištění).

3.4.1 Daňové zatížení měsíčních příjmů ze závislé činnosti

A) Daňové zatížení svobodného zaměstnance

Jako první jsou vypočteny hodnoty daňového zatížení pro svobodné zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 20 000 Kč.

Tab. 3.14 Vývoj měsíčního daňového zatížení zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 20 000 Kč od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hrubá měsíční mzda	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Super hrubá mzda	27 000	26 800	26 800	26 800	26 800	26 800
Daň	4 050	4 020	4 020	4 020	4 020	4 020
Měsíční slevy na dani	2 070	2 070	2 070	1 970	2 070	2 070
Daň po slevách	1 980	1 950	1 950	2 050	1 950	1 950

⁴⁸ ŠIROKÝ, Jan. a kol. *Daňové teorie - s praktickou aplikací*. 2 vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

Zákonné pojistné	2 500	2 200	2 200	2 200	2 200	2 200
Čistá mzda	15 520	15 850	15 850	15 750	15 850	15 850
Ukazatel ETR	9,9 %	9,75 %	9,75 %	10,25 %	9,75 %	9,75 %
Ukazatel PATR	22,4 %	20,75 %	20,75 %	21,25 %	20,75 %	20,75 %

Zdroj: vlastní zpracování

Díky jednotné sazbě daně z příjmu fyzických osob 15% od roku 2008 se v případě svobodného zaměstnance, uplatňujícího pouze základní slevu na poplatníka, míra daňového zatížení za sledované období příliš nemění. Ukazatel ETR je díky působení slev dokonce nižší než zákonná sazba daně. I přesto je skutečná daňová zátěž vyjádřená pomocí ukazatele PATR v průměru o 5 % vyšší než zákonná sazba daně. Výjimky tvoří rok 2008, kdy bylo placeno vyšší sociální pojistné na straně zaměstnance, ale také na straně zaměstnavatele, což se projevilo vyšším základem daně a rok 2011 kdy došlo ke snížení základní slevy na poplatníka.

Následuje daňové zatížení svobodného zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 150 000 Kč měsíčně.

Tab. 3.15 Vývoj měsíčního daňového zatížení zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 150 000 Kč od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Hrubá měsíční mzda	150 000	150 000	150 000	150 000	150 000	150 000
Super hrubá mzda	202 500	201 000	201 000	201 000	201 000	201 000
Daň	30 375	30 150	30 150	30 150	30 150	30 150
Měsíční slevy na dani	2 070	2 070	2 070	1 970	2 070	2 070
Daň po slevách	28 305	28 080	28 080	28 180	28 080	28 080
Zákonné pojistné	18 750	16 500	16 500	16 500	16 500	16 500
Čistá mzda	102 945	105 420	105 420	105 320	105 420	105 420
Ukazatel ETR	18,87 %	18,72 %	18,72 %	18,79 %	18,72 %	18,72 %
Ukazatel PATR	31,37 %	29,72 %	29,72 %	29,79 %	29,72 %	29,72 %

Zdroj: vlastní zpracování

Ukazatel ETR je jako v předchozím případě téměř poloviční oproti hodnotě PATR, ale v případě vyššího příjmu je jeho hodnota vyšší než zákonná sazba daně. To je způsobeno

progresivitou osobní důchodové daně. Zaměstnanec odvádí z vyšší hrubé mzdy zákonitě i vyšší částky daně a zákonného pojistného. V případě svobodného zaměstnance ale zároveň klesá účinek měsíční slevy na poplatníka.

B) Daňové zatížení ženatého zaměstnance se dvěma vyživovanými dětmi

Jak ovlivní míru daňového zatížení využití dalších daňových slev, konkrétně uplatnění daňového zvýhodnění na dvě vyživované děti, znázorňují následující situace. První je situace zaměstnance s měsíčním hrubým příjmem 20 000 Kč.

Tab. 3.16 Vývoj měsíčního daňového zatížení ženatého zaměstnance s hrubým příjmem 20 000 Kč, při uplatnění slev na dvě vyživované děti od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Daň	4 050	4 020	4 020	4 020	4 020	4 020
Měsíční slevy na dani	3 850	3 850	4 004	3 904	4 304	4 304
Daň po slevách/daňový bonus	200	170	16	116	B 284	B 284
Zákonné pojistné	2 500	2 200	2 200	2 200	2 200	2 200
Čistá mzda	17 300	17 630	17 784	17 684	18 084	18 084
Ukazatel ETR	1 %	0,85 %	0,08 %	0,58 %	-	-
Ukazatel PATR	13,5 %	11,85 %	11,08 %	11,58 %	9,58 %	9,58 %

Zdroj: vlastní zpracování

V případě poplatníka, který uplatňuje daňové zvýhodnění na dvě vyživované děti, je jeho skutečná daňová povinnost v intervalu 0-1 % ETR, s klesající tendencí, za sledované období. V letech 2012 a 2013 je jeho měsíční daňová povinnost dokonce nulová a vzniká mu nárok na daňový bonus. I přesto jeho daňové zatížení není ani v jednom případě nulové jak ukazuje hodnota PATR. Důvodem jsou platby zákonného sociálního a zdravotního pojištění. Snížení hodnoty PATR v letech 2012 a 2013 je důsledkem zohlednění vyplaceného měsíčního daňového bonusu ve výpočtu hodnoty PATR.

Tab. 3.17 Vývoj měsíčního daňového zatížení ženatého zaměstnance s hrubým příjmem 150 000 Kč, při uplatnění slev na dvě vyživované děti od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Daň	30 375	30 150	30 150	30 150	30 150	30 150
Měsíční slevy na dani	3 850	3 850	4 004	3 904	4 304	4 304
Daň po slevách/daňový bonus	26 525	26 300	26 146	26 246	25 846	25 846
Zákonné pojistné	18 750	16 500	16 500	16 500	16 500	16 500
Čistá mzda	104 725	107 200	107 354	107 254	107 654	107 654
Ukazatel ETR	17,68 %	17,53 %	17,43 %	17,5 %	17,23 %	17,23 %
Ukazatel PATR	30,18 %	28,53 %	28,43 %	28,5 %	28,23 %	28,23 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z tabulky patrné, že v případě vysoce placeného zaměstnance nezpůsobí další slevy, na dvě vyživované děti, tak výraznou změnu v míře daňového zatížení, jako u zaměstnance s nízkým příjmem. V předešlé situaci, po zapojení dalších slev, nabíral ukazatel ETR hodnot od 0 do 1% a ukazatel PATR byl poloviční oproti případu svobodného zaměstnance bez dětí. Ovšem i v případě lépe placeného zaměstnance je možné pozorovat klesající tendenci v míře daňového zatížení způsobenou růstem hodnoty slevy, uplatňované na vyživované dítě. Situace, kdy jsou uplatňovány slevy na vyživované dítě, byla vybrána záměrně. Tyto slevy se jako jediné v průběhu sledovaného období, zvyšovaly. Spíše než reakce na ekonomickou krizi jde ovšem o snahu daňově zvýhodnit rodiny s dětmi v návaznosti na trend stárnutí obyvatelstva.

3.4.2 Daňové zatížení celkových ročních příjmů ze závislé činnosti

Pro analýzu vývoje daňového zatížení celkových ročních příjmů ze závislé činnosti za sledované období je použito stejné členění jako v případě analýzy měsíčního daňového zatížení. Analýza ročních příjmů umožňuje podívat se na působení maximální výše ročních slev na dani na míru daňové zátěže vyjádřenou ukazatelem PATR. V případě ženatých zaměstnanců je počítáno i se slevou na manželku. Pro účely analýzy nebude počítáno s hodnotou měsíčních placených záloh na daň ze závislé činnosti. V analýze nebudou dále brány v úvahu odčitatelné položky od základu daně. Jednak pro individuální povahu možného využití a jednak proto, že dvě nejběžnější možnosti, pojistné na penzijní připojištění a pojistné na soukromé životní pojištění, jsou dle mého názoru drahé způsoby jak snížit daňovou povinnost. Argumentem jsou údaje v následující tabulce 3.18.

Tab. 3.18 Maximální odečet od základu daně při placení pojistného penzijního připojištění a soukromého životního pojištění

	2008 - 2012	2013
Maximální možný odpočet od základu daně	24 000	24 000
Reálná úspora na daních	3 600	3 600
Nutné roční výdaje	30 000	36 000

Zdroj: vlastní zpracování

Hodnoty reálné úspory bylo docíleno vynásobením maximálního možného odpočtu od základu daně 24 000 Kč a sazby daně 15 %.

A) Daňové zatížení svobodného zaměstnance

Prvním analyzovaným je zaměstnancem s měsíčním příjmem 20 000 Kč, který představuje roční hrubý příjem ve výši 240 000 Kč.

Tab. 3.19 Vývoj ročního daňového zatížení svobodného zaměstnance s ročním příjmem 240 000 Kč od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Roční hrubý příjem	240 000	240 000	240 000	240 000	240 000	240 000
Roční základ daně	324 000	321 600	321 600	321 600	321 600	321 600
Daň	48 600	48 240	48 240	48 240	48 240	48 240
Slevy na dani	24 840	24 840	24 840	23 640	24 840	24 840
Daň po slevách	23 760	23 400	23 400	24 600	19 800	23 400
Zákonné pojistné	30 000	26 400	26 400	26 400	26 400	26 400
Čistý roční příjem	186 240	190 200	190 200	189 000	190 200	190 200
Ukazatel ETR	9,9 %	9,75 %	9,75 %	10,25 %	9,75 %	9,75 %
Ukazatel PATR	22,4 %	20,75 %	20,75 %	21,25 %	20,75 %	20,75 %

Zdroj: vlastní zpracování

Z výpočtu vyplývá, že roční daňové zatížení svobodného zaměstnance je shodné s měsíčním. Zajímavější z pohledu svobodného zaměstnance bude vývoj daňového zatížení pro vysoký příjem. Tady bude hrát roli především zákonné sociální a zdravotní pojistné a jejich maximální vyměřovací základy. Od roku 2013 budou navíc vysoké příjmy podléhat solidární dani ve výši 7 %.

Tab. 3.20 Vývoj ročního daňového zatížení svobodného zaměstnance s ročním příjmem 1 800 000 Kč od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Roční hrubý příjem	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000
Sociální pojištění	82 791	73 492	110 959	115 784	78 428	80 758
Zdravotní pojištění	46 570	50 879	76 818	80 158	81 000	81 000
Roční základ daně	1 929 300	1 924 300	1 987 700	1 995 900	1 959 400	1 961 700
Daň	289 395	288 645	298 155	299 385	293 910	333 285
Slevy na dani	24 840	24 840	24 840	23 640	24 840	24 840
Daň po slevách	264 555	263 805	273 315	275 745	269 070	308 445
Čistý roční příjem	1 406 084	1 411 824	1 338 908	1 328 313	1 371 502	1 304 957
Ukazatel ETR	16 %	16 %	16,56 %	16,63 %	16,33 %	18,52 %
Ukazatel PATR	21,88 %	21,57 %	25,62 %	26,2 %	23,8 %	26,12 %

Zdroj: vlastní zpracování

Je vidět, že v případě zaměstnance s vysokým příjmem se výsledky ročního daňového zatížení liší od měsíčního. Největší rozdíl je v hodnotách ukazatele PATR, který počítá s hodnotami sociálního a zdravotního pojištění. Ty jsou nižší než u měsíčního daňového zatížení, protože zaměstnanec v průběhu roku překročil maximální vyměřovací základy pro zákonné pojistné a od toho momentu nebyl těmito platbami zatížen. To se projevilo také na výši ročního základu daně, který je tvořen součtem hrubého příjmu a zákonného pojistného placeného zaměstnavatelem. Je možné pozorovat tendenci v růstu daňového zatížení v průběhu sledovaného období, výjimku představuje rok 2012, kdy byl maximální vyměřovací základ pro sociální pojistné výrazně nižší oproti předcházejícímu roku. Míra daňového zatížení v roce 2013 opět vzrostla především díky zavedení tzv. solidární daně.

B) Daňové zatížení ženatého zaměstnance se dvěma vyživovanými dětmi

Dá se předpokládat, že výsledné hodnoty ukazatelů daňového zatížení budou opět nižší než v případě měsíčních příjmů. Zajímavý bude ovšem vliv roční slevy na manželku u obou poplatníků.

Tab. 3.21 Vývoj ročního daňového zatížení ženatého zaměstnance s hrubým ročním příjmem 240 000 Kč, při uplatnění slevy na manželku a daňové zvýhodnění na dvě vyživované děti od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Daň	48 600	48 240	48 240	48 240	48 240	48 240
Slevy na dani	49 680	49 680	49 680	48 480	49 680	49 680
Daňové zvýhodnění	21 360	21 360	23 208	23 208	26 808	26 808
Daňový bonus	21 360	21 360	23 208	23 208	26 808	26 808
Zákonné pojistné	30 000	26 400	26 400	26 400	26 400	26 400
Čistý roční příjem	261 360	261 360	263 208	263 208	266 808	266 808
Ukazatel ETR	-	-	-	-	-	-
Ukazatel PATR	3,6 %	2,1 %	1,3 %	1,3 %	-	-

Zdroj: vlastní zpracování

Jde o případ krajní situace. Na jedné straně je roční daňové zatížení takovéto rodiny z pohledu příjmů ze závislé činnosti nulové pro ukazatel ETR. Dokonce i zatížení v podobě plateb zákonného pojistného, díky vyplaceným daňovým bonusům, které byly zohledněny při výpočtu hodnot PATR, je velice nízké a ke konci sledovaného období dokonce nulové. Na druhou stranu čtyřčlenná rodina závislá na jednom příjmu, jehož reálná hodnota je, díky působení inflace, rok od roku nižší by daleko více pocítila daňové zatížení spotřeby.

Běžnému životu by s největší pravděpodobností odpovídala situace dvou pracujících manželů s tím, že jeden z nich by uplatňoval daňové zvýhodnění na vyživované děti. Jednalo by se tak o kombinaci daňového zatížení svobodného zaměstnance a zaměstnance uplatňujícího daňové zvýhodnění na děti. I když v tabulce č. 3.21 výše nebude počítáno se slevou na manželku, díky daňovému zvýhodnění na dvě vyživované děti, nabudou ukazatele daňového zatížení nižších hodnot než je výše zákonné sazby daně. Konkrétně pro rok 2008 ETR 1 % a PATR 13,5 % s tím, že vlivem zvyšování daňového zvýhodnění na vyživované dítě by hodnoty postupem času klesaly, až na hodnotu 0 % ETR a 9,58 % PATR za rok 2013.

Tab. 3.22 Vývoj ročního daňového zatížení ženatého zaměstnance s hrubým ročním příjmem 1 800 000 Kč, při uplatnění slevy na manželku a daňové zvýhodnění na dvě vyživované děti od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Roční hrubý příjem	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000
Sociální pojištění	82 791	73 492	110 959	115 784	78 428	80 758
Zdravotní pojištění	46 570	50 879	76 818	80 158	81 000	81 000
Roční základ daně	1 929 300	1 924 300	1 987 700	1 995 900	1 959 400	1 961 700
Daň	289 395	288 645	298 155	299 385	293 910	333 285
Slevy na dani	71 040	71 040	72 888	71 688	76 488	76 488
Daň po slevách	218 355	217 605	225 267	227 697	217 422	256 797
Čistý roční příjem	1 452 284	1 458 024	1 386 956	1 376 361	1 423 150	1 381 445
Ukazatel ETR	12,13 %	12 %	12,5 %	12,65 %	12 %	14,27 %
Ukazatel PATR	19,32 %	19 %	22,95 %	23,54 %	20,94 %	23,25 %

Zdroj vlastní zpracování

Výpočet míry daňového zatížení příjmů ze závislé činnosti u ženatého zaměstnance uplatňujícího slevu na manželku a daňové zvýhodnění na dvě vyživované zdůraznil vliv těchto slev na výslednou hodnotu ukazatelů ETR a PATR. Dosažené výsledky jsou dále interpretovány v kapitole zaměřené na vyhodnocení výsledků analýzy.

Změny hodnot daňového zatížení způsobené vlivem sazeb zákonného pojistného a slev na dani jsou vodítkem pro navrzení možné změny.

3.5 Analýza daňového zatížení spotřeby domácností a jeho vývoj v období ekonomické recese

Daně ze spotřeby byly za sledované období, na rozdíl od daně z příjmů, několikrát zvýšeny, a to jak daň z přidané hodnoty tak selektivní spotřební daně. Vývoj daňového zatížení spotřebními daněmi je analyzován pomocí vzorce pro efektivní sazbu daně ze spotřeby (et_i). Odborná literatura zabývající se měřením daňového zatížení spotřeby domácností používá statistické modely bez změn v cenách za sledované období. Nebere v úvahu změnu v chování spotřebitele, vyvolanou substitučním efektem či důchodovým efektem. Domácnosti v těchto podmínkách mají stále stejné výdaje a spotřebovávají stále stejné množství zboží a služeb. Při analýze se vychází z dat rodinných účtu a klasifikace spotřebovávaného zboží a služeb podle CZ-COICOP.

Analýza vychází ze stejných statistických údajů, ale s využitím vlastního modelového spotřebitele. Jde o velice stereotypního spotřebitele, který nemění své spotřební návyky za celé sledované období. Předmětem analýzy je spotřeba svobodného zaměstnance s ročním hrubým příjmem 240 000 Kč z předešlé podkapitoly. Jeho roční výdaje na spotřebu vypadají následovně:

- a) 30 000 Kč – za potraviny a nealkoholické nápoje
- b) vypije 7 litrů tuzemského rumu (průměrná cena je 216 Kč/l)
- c) vypije 72 0,5l 10 °P lahvových piv (průměrná cena je 9,85 Kč)
- d) vykouří 120 krabiček cigaret Sparta (průměrná cena krabičky je 74 Kč)
- e) 84 000 Kč roční nájemné včetně služeb a energií (elektřina, voda, plyn, internet)
- f) 30 000 Kč za ostatní zboží jako je vybavení domácnosti, elektronika a vybavení pro volnočasové aktivity
- g) 5 000 Kč za kulturní události a literaturu
- h) za rok najezdí autem v průměru 4 800 km při spotřebě 7 l/100km (průměrná cena za 1l benzínu je 32,76 Kč)

Celkové roční výdaje a podíl jednotlivých daní jsou znázorněny v následující tabulce.

Tab. 3.23 Roční spotřební výdaje svobodného zaměstnance s hrubým příjmem 240 000 Kč od roku 2008.

	Konstantní	Podíl spotřebních daní na roční spotřebě vyjádřený v Kč					
	ceny	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	2008 - 2013						
Ad a)	30 000	2 478	2 478	2 727	2 727	3 684	3 912
Ad b)	1 512	930,13	930,13	1 000,21	1 000,21	1 000,21	1 010,64
Ad c)	709,2	199,66	199,66	233,42	233,42	233,42	238,32
Ad d)	8 880	6 376,54	6 376,54	6 534,7	6 534,7	6 654,7	6 811,97
Ad e)	84 000	13 414,8	13 414,8	14 002,8	14 002,8	14 002,8	14 582,4
Ad f)	30 000	4 791	4 791	5 001	5 001	5 001	5 208
Ad g)	5 000	413	413	454,5	454,5	614	652
Ad h)	11 007	5 736	5 736	6 149,1	6 149,1	6 149,1	6 225
Suma	171 028,2	34 339,13	34 339,13	36 102,73	36 102,73	37 339,23	38 640,33

Zdroj: vlastní zpracování

Už nyní je patrný skok, v hodnotě daní, u výdajů na základní potraviny a kulturu. Tyto výdaje podléhají snížené sazbě DPH, která byla v roce 2012 zvýšena o 4 %. V případě výdajů na alkohol, cigarety a benzín je podíl tvořen součtem DPH a spotřebních daní. Podíl daní na celkové ceně dostaneme vynásobením celkové ceny koeficientem, který je získán podle vzorce níže.

$$\text{koeficient pro výpočet daně} = \frac{\text{ sazba daně}}{\text{ sazba daně} + 100}$$

Když je známa suma celkové hodnoty daní zaplacených ze spotřeby za sledované období, zbývá, pro výpočet efektivní sazby daně ze spotřeby, vypočítat celkové spotřební výdaje bez daní za jednotlivé roky sledovaného období.

Tab. 3.24 Spotřební výdaje očištěné od daní od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spotřební výdaje bez daní	136 689,07	136 689,07	134 925,47	134 925,47	133 688,97	132 387,87

Zdroj: vlastní zpracování

Nyní jsou k dispozici veškeré údaje potřebné pro výpočet daňového zatížení spotřeby resp. efektivní daně ze spotřeby (et_i). Hodnoty (et_i) budou vypočteny nejprve s využitím spotřebních výdajů očištěných od daně a následně s využitím hrubé roční mzdy zaměstnance.

Tab. 3.25 Vývoj hodnoty (et_i) při výpočtu se spotřebními výdaji bez daní od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
et_i	25,12 %	25,12 %	26,76 %	26,76 %	27,93 %	29,19 %

Zdroj: vlastní zpracování

Když se rozdělí tabulka na třetiny, je patrná periodicita v růstu daňového zatížení. V prvních dvou třetinách sledovaného období odpovídá zvýšení daňového zatížení zvýšení obou sazeb DPH o 1 %. Přesto je v druhé třetině zvýšení o něco málo vyšší, protože došlo také k plošnému zvýšení spotřebních daní. Výjimku v tomto trendu představují poslední dva roky sledovaného období. V roce 2012 bylo daňové zatížení zvýšeno díky zvýšení snížené sazby DPH o 4 % a v posledním roce (2013) došlo k opětovnému zvýšení obou sazeb DPH

o 1 %. V modelové situaci ovšem došlo ke zvýšení daňové zátěže spotřeby téměř o 1,5 %. Částečný vliv se dá přisuzovat faktu, že spotřebitel je kuřák a v roce 2013 došlo také ke zvýšení spotřební daně z cigaret.

Jak se liší dosažené hodnoty efektivní sazby spotřební daně, když je pro výpočet využit hrubý roční příjem je vidět v následující tabulce.

Tab. 3.26 Vývoj hodnoty (et_i) při výpočtu s roční hrubou mzdou 240 000 Kč od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
et_i	14,30 %	14,30 %	15,04 %	15,04 %	15,56 %	16,1

Zdroj: vlastní zpracování

Výrazně nižší hodnoty nejsou překvapivé. Je to důsledek vyšší hodnoty ve jmenovateli než v předešlém způsobu výpočtu (et_i). Výsledky odpovídají regresivní povaze spotřebních daní.

4. Vyhodnocení analýzy a návrh možných změn

V poslední kapitole je přiblížena ekonomická krize resp. recese v České republice a její vliv na hlavní makroekonomické ukazatele. Následně jsou vyhodnoceny výsledky analýzy daňového zatížení v souvztažnosti s makroekonomickými daty za období ekonomické krize. Ukáže se, zda bude potvrzena hypotéza, že zvyšování daní v období ekonomické recese, pouze dále prohlubuje negativní dopady na ekonomiku země. V závěru kapitoly je navržena možná změna v daňové politice ve vztahu k ekonomické krizi.

4.1 Ekonomická krize v České republice

První příčinou celosvětové ekonomické krize v roce 2008 byla americká hypoteční krize v roce 2007, která postupně přerostla ve světovou finanční krizi, kterou následovala krize Eurozóny. Ta je stále aktuální. Do České republiky dorazila ekonomická krize koncem roku 2008, kdy se projevila poklesem HDP. Naplno se následky ekonomické krize projevily na ekonomice České republiky v roce 2009, kdy došlo ke zhoršení ve všech ekonomických oblastech. V roce 2010 začala ekonomika opět pomalu růst, ale od roku 2011 se dostala ekonomika České republiky opětovně do recese. Dopad ekonomické krize na ekonomiku země můžeme vidět v tab. 4.1 níže, který zachycuje vybrané ekonomické údaje.

Tab. 4.1 Vývoj vybraných makroekonomických údajů České republiky od roku 2008

	2008	2009	2010	2011	2012
HDP	3,1	-4,5	2,5	1,9	-1,3
Výdaje na konečnou spotřebu	2,3	1,3	0,9	-0,3	-2,8
Spotřeba domácností	3,0	0,2	1,0	0,7	-3,6
Domácí poptávka	2,8	-2,2	0,9	-0,4	-2,5
Míra nezaměstnanosti	5,44	7,98	9,01	8,57	8,60
Míra inflace	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3

Zdroj: vlastní zpracování z údajů ČSÚ, všechny údaje jsou v %

Podrobnější přehled makroekonomických údajů je v příloze č. 2. Podle nejnovější ekonomických údajů dostupných na stránkách ČSÚ se česká ekonomika stále propadá, především produkce v průmyslové výrobě a v maloobchodní sféře. Pokračuje také pokles HDP a růst nezaměstnanosti.

4.2 Vyhodnocení výsledku analýzy daňového zatížení příjmů zaměstnanců v období ekonomické recese

V podkapitole 3.4, věnované daňovému zatížení příjmů ze závislé činnosti, byly vypočteny, jak měsíční, tak celkové roční daňové zatížení pomocí dvou ukazatelů, a to efektivní daňové sazby ETR a ukazatel průměrné osobní sazby daně PATR. Objektivnější představu o daňovém zatížení poskytuje druhý z použitých ukazatelů, protože kromě samotné daně počítá i s odvody povinných plateb sociálního a zdravotního pojištění. Naměřené výsledky byly hodnoceny průběžně. Pro konečné posouzení daňového zatížení příjmů ze závislé činnosti jsou neobjektivnější hodnoty ukazatele PATR pro svobodného zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 20 000 Kč. Tento příjem byl stanoven pro účely analýzy jako průměr průměrných hrubých mezd podle ČSÚ za sledované období. Hrubý příjem na této výši reprezentuje širokou část obyvatelstva, protože na průměrnou hrubou mzdu dlouhodobě nedosahuje více jak 60 % zaměstnanců. Zatím co ukazatel ETR nabýval v průměru hodnot o 5 % nižších než je zákonná sazba daně z příjmu fyzických osob (15 %), ukazatel PATR se pohyboval v průměru nad úrovní 20 %, což je naopak o 5 % více než je zákonná sazba. Z toho vyplývá, že vyšší daňové zatížení než samotná daň z příjmů představuje odvod plateb zákonného pojistného. Tyto platby také představují jednu z nejvýznamnějších příjmových složek státního rozpočtu a jejich výhodou je, že se jim zaměstnanec nemá jak vyhnout, a ani nemá žádnou možnost, v podobě slev, jak tyto platby snížit.

Vývoj samotného daňového zatížení je za sledované období vesměs konstantní protože od roku 2008 je v České republice rovná sazba daně. Zaměstnancům, kteří se dříve nacházeli v nejnižším pásmu, sice vzrostla sazba daně z 12 % na 15 %, ale byly zavedeny nové slevy na dani, které toto zvýšení kompenzovaly. Celková míra daňového zatížení, v případě poplatníka s hrubými příjmy 20 000 Kč měsíčně, nepřekročila za sledované období ani nejvyšší sazbu daně z příjmů před daňovou reformou, která činila 32 %.

V období ekonomické recese ovšem prudce stoupla míra nezaměstnanosti. Tuto skutečnost je možné také zdůvodnit daňovým zatížením. Nelze se ovšem opírat pouze o daň z příjmu ze závislé činnosti, protože ta fakticky snížila náklady na práci od roku 2008. Je nutné nahlížet na zdanění práce jako takové, a to podle metodiky OECD. Kdy vysoké zdanění práce nezpůsobuje samotná daň z příjmu, ale také odvody sociálního a zdravotního pojištění, jehož placení leží z převážné míry na zaměstnavateli. Tím se výrazně zvyšují náklady práce jako takové. Tyto platby patří k jedněm z nejvyšších v Evropě. Podle údajů OECD za rok 2011 je celkové zdanění práce v České republice desáté nejvyšší, viz příloha

č 5. Podle indexu šťastného zaměstnance časopisu Forbes, který hodnotí náklady zaměstnavatele na pracovníka, zaujímá Česká republika dokonce jedny z nejnižších příček resp. nejvyšších nákladů, viz příloha č 4.

Z toho vyplývá, že v období ekonomické krize je nejvíce zasažena strana zaměstnavatele. Ten, často za účelem snižování nákladů, omezí především počet pracovních míst, popř. sníží mzdy. Důsledkem takovéto situace pak může dojít k demotivaci samotného pracovníka. Zaměstnanci s podprůměrnými příjmy často dokonce volí alternativu dobrovolné nezaměstnanosti a příjem v podobě sociální dávky.

Jako dvousečnou zbraň se jeví zavedení tzv. solidární daně pro roky 2013 až 2015. *Do roku 2012 bylo pro majitele firem mnohem výhodnější dávat si vysokou mzdu než si zisk firmy vyplatit na dividendách. Stropy na sociálním a zdravotním pojištění totiž způsobovaly od mzdy zhruba 100 tisíc korun měsíčně degeneraci - čím vyšší příjmy, tím nižší míru zdanění. Cestou přes firemní zisk vychází daňové zatížení 31,2 procenta. Pokud si ale ještě loni majitel firmy vyplácel mzdu milion měsíčně, díky stropům na sociálním a zdravotním pojištění jeho míra zdanění klesla na 19,8 procenta. Letos by však při stejném způsobu zaplatil na daních 35,5 procenta. Na solidární daň už zareagovali bankéři a vrcholní manažeři. Ti si v prosinci vyplatili bonusy nejen za loňský, ale i letošní rok. Dokazují to i údaje Českého statistického úřadu, podle něhož mzdy v bankovníctví rostly o 24,1 %. V energetice, kde se také solidární dani vyhýbalo pomocí bonusů, to bylo o 13 %.*⁴⁹ Dalším efektem může být odliv vysoce kvalifikovaných pracovníků.

4.3 Vyhodnocení výsledků analýzy daňového zatížení spotřeby domácností

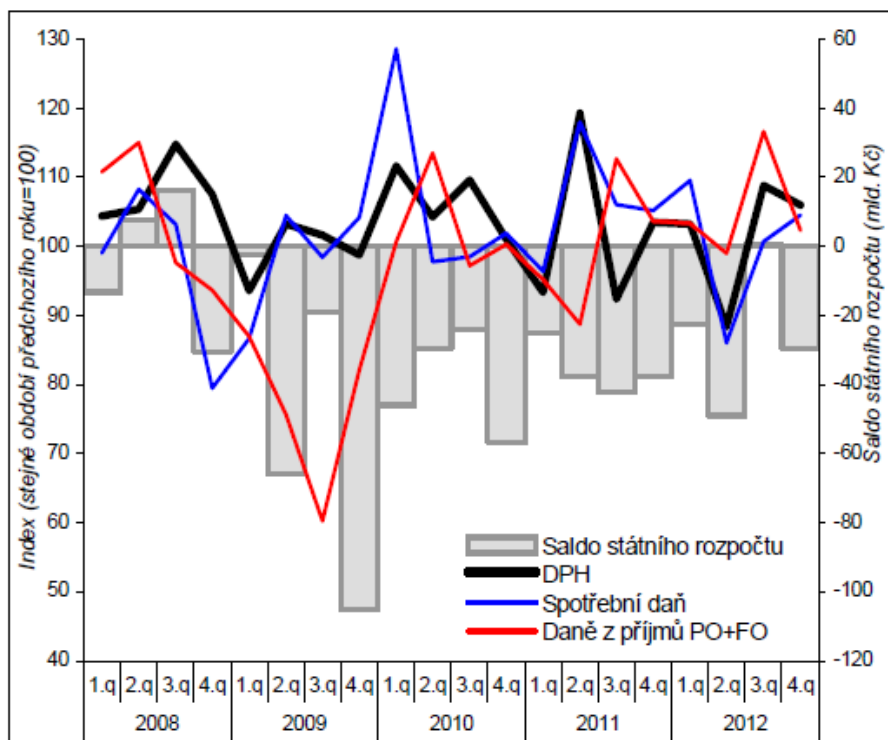
Vzájemným propojením údajů z analýzy vývoje daňového zatížení spotřeby a makroekonomického údaje o vývoji ve spotřebě domácností bude nyní potvrzena nebo vyvrácena hypotéza, že zvyšování daňového zatížení spotřeby domácností, především zvýšení základní sazby DPH na potraviny, má v období ekonomické recese spíše negativní dopad. Už při prvním pohledu na údaje v tabulce 4.1 je možné pozorovat, že domácnosti v období krize omezily své výdaje. V roce 2012 byla míra spotřeby dokonce nižší než v předcházejícím roce. Dá se usuzovat, že hlavní příčinou bylo ono zvýšení snížené sazby DPH z 10 % na 14 %. Do skupiny zboží spadající pod sníženou sazbu DPH patří jedna z nejdůležitějších položek ve spotřebě domácností, podle CZ-COICOP, a to právě základní potraviny, viz příloha č. 7.

⁴⁹ Solidární daň zůstane téměř celá jen na papíře. HN.IHNED.CZ [online]. [cit. 2013-04-16.]Dostupné z: <<http://hn.ihned.cz/c1-59620410-solidarni-dan-zustane-temer-cela-jen-na-papire>>

Analyzována byla spotřeba svobodného zaměstnance s hrubým měsíčním příjmem 20 000 Kč resp. hrubým ročním příjmem 240 000 Kč. Pro analýzu byl použit ukazatel efektivní sazby spotřební daně (et_i) a bylo počítáno dvěma různými způsoby, z nichž objektivnější hodnoty představoval způsob výpočtu se spotřebními výdaji bez daní ve jmenovateli. Na rozdíl od daňového zatížení příjmu ze zaměstnání, kdy byla hodnota téměř konstantní s minimálními odchylkami, se daňové zatížení spotřeby zvýšilo od roku 2008 z 25,12 % na 29,19 % za rok 2013. To představuje nárůst téměř o 5 % za sledované období.

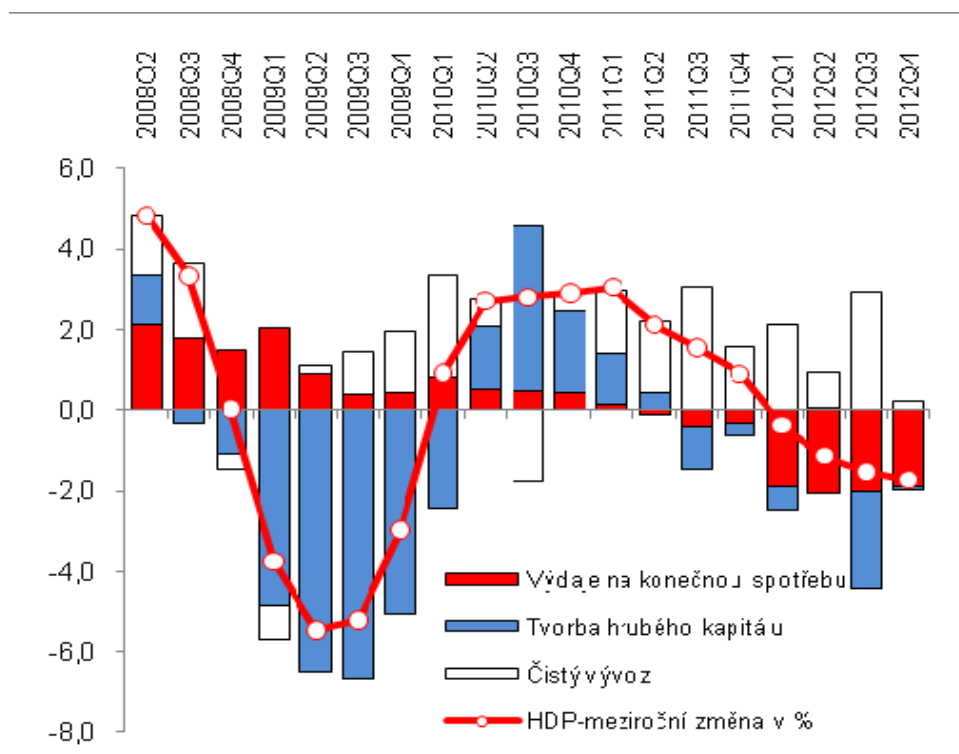
Výpočet ovšem nezohledňoval vliv změny cenové hladiny zboží. Jak se vyvíjely ceny jednotlivého zboží a celkové míry inflace je vidět na údajích v příloze č. 1. V období krize to jsou spíše ceny zboží, které rostou a ne hodnota měsíčního příjmu. Pokud tedy víc jak 60 % obyvatelstva nedosahuje na průměrnou mzdu a jejich příjmy ze zaměstnání jsou konstantní nebo dokonce klesají, daňové zatížení jejich spotřeby bude daleko vyšší.

Obr. 4.1 Vývoj inkasa jednotlivých daňových příjmů od roku od roku 2008

Zdroj: Zpráva ČSÚ o vývoji ekonomiky za rok 2012

Obr. 4. 2 Vývoj výdajů na spotřebu od roku 2008

Zdroj: Zpráva ČSÚ o vývoji ekonomiky za rok 2012

Situace zachycené na obrázcích výše potvrzují hypotézu z úvodu práce. Zachycuje totiž oba poklesy ekonomiky, ale při prvním, v roce 2009, ještě natolik neklesla spotřeba a příjmy z DPH a spotřebních daní představovaly hlavní podíl na inkasu daní. S pokračující ekonomickou krizí a dalším poklesem HDP od roku 2011 začíná klesat spotřeba a s ní i inkaso spotřebních daní viz příloha č. 6. Změna nastala v roce 2012, kdy se dá předpokládat, že k výraznému snížení inkasa spotřebních daní došlo právě z důvodu zvýšení sazby DPH na potraviny o 4 %. V tomto roce dokonce převýšilo inkaso přímých daní inkaso nepřímých daní.

Zvyšování spotřebních daní pocítí nejvíce domácnosti s nižšími příjmy, kdy výdaje za jídlo a základní potřeby představují značnou část z jejich disponibilních důchodů. Tyto domácnosti určitě nepřestaly jíst nebo pít, ale s největší pravděpodobností se projevila distorzita spotřebních daní a silné působení substitučního efektu, kdy se spotřeba přesunula k výrazně levnějšímu zboží. Kromě toho může zvyšování DPH vést k vyšší míře daňových úniků na straně plátců daně.

4.4 Návrh možné změny a její vliv na výši daňového zatížení za sledované období

Jak se projeví navržená změna v daňové politice zdanění příjmů ze závislé činnosti a zdanění spotřeby je analyzována opět na svobodném zaměstnanci s ročním příjmem 240 000 Kč. Nejdříve je třeba spočítat, jaká byla jeho celková míra daňového zatížení za jednotlivé roky sledovaného období. Toho je docíleno pomocí součtu daňového zatížení ročního příjmu z tabulky 3.19, konkrétně hodnoty PATR, a daňového zatížení spotřeby z tabulky 3.25.

Tab. 4. 2Vývoj celkového daňového zatížení u svobodného zaměstnance s ročním příjmem 240 000 Kč od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PATR	22,4 %	20,75 %	20,75 %	21,25 %	20,75 %	20,75 %
et _i	25,12 %	25,12 %	26,76 %	26,76 %	27,93 %	29,19 %
Celkové daňové zatížení	47,52 %	45,87 %	47,51 %	48,01 %	48,68 %	49,94 %

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce je možné vidět, že v roce 2008 je celkové daňové zatížení vyšší než v roce 2009. To je zapříčiněno zvýšenými odvody sociálního pojistného, jak na straně zaměstnance, tak na straně zaměstnavatele. V dalších letech má daňové zatížení rostoucí tendenci, především díky zvyšování sazeb DPH a spotřebních daní.

Navrhovaná změna spočívá ve snížení povinného sociálního pojistného placeného zaměstnavatelem o 5 %. Tím je docíleno snížení základu daně z příjmu ze závislé činnosti, díky současnému principu SHM. Dále se sníží náklady zaměstnavatele na zaměstnance. To by mohlo mít pozitivní vliv na zaměstnanost nejen v období ekonomické recese, vzhledem ke skutečnosti, že podle OECD je daňové zatížení práce v České republice za rok 2011 desáté nejvyšší. Další změnou je zavedení rovné sazby DPH, a to ve výši 18 %. Následující tabulka ukazuje dopad těchto změn na vývoj daňového zatížení ve sledovaném období.

Tab 4.3 Vývoj celkového daňového zatížení svobodného zaměstnance s ročním příjmem 240 000 Kč po provedení změn od roku 2008.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PATR	21,65 %	20 %	20,5 %	20 %	20 %	20 %
eti	26,48%	26,48 %	26,97 %	26,97 %	27,08 %	27,17 %
Celkové daňové zatížení	48,13 %	46,48 %	47,47 %	46,97 %	47,08 %	47,17 %

Zdroj: vlastní zpracování

Celkové roční daňové zatížení poplatníka s ročními příjmy 240 000 Kč je při zavedení změny v první polovině sledovaného období sice vyšší, ale ani v jednom z roků od 2008 do 2010 není rozdíl větší než 1 %. V druhé polovině sledovaného období je však daňové zatížení poplatníka nižší, a to dokonce o více jak 2,5 % v roce 2013.

Teoreticky se dá předpokládat, že kdyby byly na začátku sledovaného období provedeny tyto změny v daňové politice, měly by pozitivní dopad na zaměstnanost a spotřebu domácností. Svou roli by určitě hrál i psychologický efekt dojmu většího bohatství. Zaměstnanci by měli o něco vyšší disponibilní důchod a nižší ceny u drahého zboží vlivem nízké sazby DPH (oproti 20% nebo 21%) by navozovaly pocit většího bohatství. I přes tyto změny stále zůstává celkové daňové zatížení poplatníka téměř 50 %.

Zda by bylo tíženého efektu dosaženo, není možné zjistit zpětně. Skutečný účinek změn by se projevil, až po jejich zavedení. Další otázkou je, jaký by byl dopad snížení sazby sociálního pojištění na státní příjmy a redistribuční funkci daní. Platby sociálního pojištění představují jednu z nejvýznamnějších složek státního rozpočtu a hrají důležitou roli při výši vyplácených důchodů. Vzhledem k složitosti a obsáhlosti této problematiky a s ohledem na cíl a výsledky práce nejsou tyto skutečnosti v modelovém případě zohledněny.

5. Závěr

Cílem práce byla analýza vývoje daňového zatížení fyzických osob v období ekonomické recese s tím, že analýza je zaměřena především na daňové zatížení práce a spotřeby.

Analýza byla provedena v druhé kapitole, která je zároveň nejobsáhlejší. V podkapitole 3.1 zaměřené na daně z příjmu je v jednotlivých tabulkách zachycen vývoj slev na dani a maximálních vyměřovacích základů pro sociální a zdravotní pojištění. Další podkapitola 3.2 věnovaná spotřebním daním je rozdělena zvlášť na daň z přidané hodnoty a jednotlivé spotřební daně. Také pro tyto daně jsou sestaveny jednotlivé tabulky s vývojem sazeb za sledované období a v případě spotřebních daní je zároveň vypočten celkový podíl spotřebních daní na vybraných komoditách.

Z možných metod sloužících pro měření daňového zatížení byly vybrány efektivní sazby daně, které slouží především pro účely mikroekonomické analýzy. Ostatní způsoby byly často vázány na hodnoty HDP, které můžou, především v období ekonomické recese, zkreslovat dosažené výsledky.

Proto, že je daň z příjmu ze závislé činnosti placena s každou měsíční mzdou v podobě záloh na dani bylo hodnoceno jak daňové zatížení měsíčního příjmu, tak i ročního. Poplatníci byli rozděleni do čtyř skupin, a to na svobodné a ženaté, pro účely posouzení vlivu uplatněných daňových slev na výši daňového zatížení a s nominálním měsíčním příjmem 20 000 Kč a 150 000 Kč. Pro analýzu byly využity dva ukazatele, z nichž nejlepší vypovídací schopnost měl ukazatel průměrné osobní sazby daně (PATR), který počítá do daňové zátěže zaměstnance i platby zákonného pojistného. Měsíční daňové zatížení svobodného zaměstnance se díky rovné sazbě daně za sledované období pohybovalo těsně nad 20 %, když se pak tento zaměstnanec oženil a uplatnil si slevy na 2 vyživované děti, jeho daňové zatížení se snížilo na polovinu.

Pro zaměstnance s nadprůměrnou mzdou bylo, působením progresu daně z příjmu, daňové zatížení přibližně 29 % za sledované období. Využití slev na dvě vyživované děti pro něj znamenalo pokles přibližně o 1 %. Zaměstnanec s takto vysokými příjmy byl vybrán záměrně, protože při roční analýze překročí jeho příjem hodnotu maximálních vyměřovacích základů a jeho roční daňové zatížení je tak v některých případech až o 4 % nižší než u měsíčního daňového zatížení. Je dokonce nižší i v roce 2013 kdy navíc platí tzv. solidární daň. Zaměstnanců, kteří dosahují takovýchto příjmů, není v České republice mnoho a ačkoliv byla solidární daň zavedena pro zvýšení státní příjmů, už koncem roku 2012 bylo

zaznamenáno zvýšené množství vyplácených ročních odměn v některých institucích. Navíc je solidární daň vyhlášena jen pro období od roku 2013 do roku 2015. Zapojením dalších slev hodnota PATR dále klesala.

V období ekonomické recese také prudce stoupla míra nezaměstnanosti. Z podkapitoly 4.2 zabývající se vyhodnocením daňového zatížení práce byl tento jev propojen s vysokými náklady zaměstnavatelů na zaměstnance v České republice. Podkladem je hodnota daňového zatížení práce podle OECD, která je desátá nejvyšší z 33 hodnocených zemí viz příloha č. 5. Český průmysl je ze značné části závislý na exportu a umělé zvyšování cen prostřednictvím daně z přidané hodnoty tak snižuje jejich konkurenční schopnost, a to i na domácím trhu. Podnikům tak často nezbývá než propustit zaměstnance, kteří často představují nevyšší náklady.

Pro analýzu daňového zatížení spotřeby byl vybrán svobodný zaměstnanec s příjmem 20 000 Kč měsíčně resp. 240 000 Kč ročně. Jeho měsíční a roční daňové zatížení práce bylo totožné a zastupuje nejširší skupinu obyvatelstva z pohledu dosaženého příjmu. Modelová spotřeba pro účely analýzy byla vytvořena podle klasifikace CZ-COICOP, kterou využívá i ČSÚ. Jako závazné byly vybrány výsledky daňového zatížení spotřeby, zjištěné pomocí efektivní sazby spotřební daně (e_t), která počítá podíl spotřebních daní na celkových spotřebních výdajích očištěných o tyto daně. Daňové zatížení spotřeby vzrostlo z hodnoty 25,12 %, v roce 2008, na 29,19 %, za rok 2013. To představuje nárůst o víc jak 4 %. Statistický model byl ale zjednodušený a očištěný o vliv inflace a změny chování spotřebitele.

Skutečností je, že pokud se ekonomika nachází v recesi tak příjmy chudších rodin určitě neporostou a je dost možné, že se ještě sníží. Zvýšení snížené sazby daně v roce 2012 z 10 % na 14 %, které podléhají především potraviny, se tak nejvíce dotkne právě této skupiny obyvatelstva. V tabulce 4.1 a na obrázku 4.2 je možné pozorovat klesající trend ve spotřebních výdajích domácností. Je možné přičítat to substitučnímu efektu, kdy domácnosti s nižšími příjmy přejdou na levnější zboží nebo úplně omezí spotřebu některého zboží.

Zamýšlené zvýšení příjmů státního rozpočtu zvýšením sazeb daně tak může mít v letošním roce naopak negativní dopad a ne jen v podobě nižšího inkasa spotřebních daní. V příloze č. 6 je znázorněn vývoj inkasa DPH. Ten za poslední dva roky téměř nerostlo i přes zvyšování daní.

V poslední části kapitoly je nastíněna možná změna a její dopad na výši daňového zatížení za sledované období. Změna se týká snížení sazby sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem o 5 % a sjednocením sazby DPH na 18 %. Při srovnání celkového daňového

zatížení je pak provedením změn dosaženo o více jak 1 % nižšího daňového zatížení za druhou polovinu sledovaného období. Pro rok 2013 je celkové daňové zatížení nižší dokonce o 2,77 %. Změna v podobě snížení sazby sociálního pojištění placeného zaměstnavatelem byla vybrána záměrně. Dá se předpokládat, že snížení nákladů na práci by mělo pozitivní vliv na zaměstnanost a díky způsobu výpočtu daně z příjmu ze závislé činnosti bude zároveň docíleno snížení daňové povinnosti zaměstnance.

Jak již bylo řečeno v závěru poslední kapitoly, působení těchto změn není možné hodnotit zpětně. Snížení sazeb na sociální pojištění by navíc citelně zasáhlo jednu z hlavních složek příjmů státního rozpočtu nemluvě o dopadu na redistribuční funkci, kterou tyto platby především plní (důchody, dávky v nezaměstnanosti). Při vypracování nejsou tyto změny brány v potaz. Jaký by byl dopad změn ve způsobu zdanění na redistribuční funkci daní, je námětem pro samostatnou práci vzhledem ke komplexnosti a složitosti dané problematiky.

Seznam použité literatury

Odborná literatura:

1. DAVID, Petr. Teorie daňové incidence s praktickou aplikací. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2007, 111 s. ISBN 978-807-2045-228.
2. KLAZAR, Stanislav. Redistribuční dopady zdanění a důchodového systému a jejich reforem: s praktickou aplikací. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 130 s. ISBN 978-80-7357-702-5.
3. KUBÁTOVÁ, Květa. Daňová teorie a politika: s praktickou aplikací. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 275 s. ISBN 978-80-7357-574-8.
4. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2013. 21. vyd. Olomouc: ANAG, 2013. 423 s. ISBN 978-80-7263-798-0
5. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2012. 20. vyd. Olomouc: ANAG, 2012. 455 s. ISBN 978-80-7263-717-1
6. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2011. 19. vyd. Olomouc: ANAG, 2011. 431 s. ISBN 978-80-7263-639-6
7. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2010. 18. vyd. Olomouc: ANAG, 2010. 463 s. ISBN 978-80-7263-572-6
8. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2009. 17. vyd. Olomouc: ANAG, 2009. 455 s. ISBN 978-80-7263-501-6
9. PELECH, Petr. Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2008. 16. vyd. Olomouc: ANAG, 2008. 439 s. ISBN 978-80-7263-433-0
10. SMRČKA, Luboš. Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxii, 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.
11. SVÁTKOVÁ, Slavomíra. Zatížení spotřebního koše domácností daněmi ze spotřeby v České republice. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, 322 s. ISBN 978-80-7379-001-1.
12. SVÁTKOVÁ, Slavomíra. Spotřební a ekologické daně v České republice. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 300 s. ISBN 978-807-3574-437.
13. ŠIROKÝ, Jan. a kol. Daňové teorie: s praktickou aplikací. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, xvi, 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8.
14. ŠIROKÝ, Jan. Daně v Evropské unii. 5. vyd. Praha: Linde, 2012, 400 s. ISBN 978-80-7201-881-9.

15. VANČUROVÁ, Alena a Lenka LÁCHOVÁ. Daňový systém ČR 2012. 11. vyd. Praha: 1. VOX, 2012. 372 s. ISBN 987-80-87480-05-2.

Odborné články:

1. KAŠTAN, Milan. Daně a ekonomická prosperita: sborník Working Papers z mezinárodní konference: [výzvy pro období ekonomické krize. Způsoby měření daňového zatížení. Editor Igor Kotlán. s. 1-22. ISBN: 978-80-248-2124-5.

Právní předpisy:

1. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů
2. Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty
3. Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních
4. zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů
5. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souv. zákonů
6. Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Internetové zdroje:

1. www.business.center.cz
2. www.czso.cz/
3. www.mfcr.cz/
4. cde.mfcr.cz
5. www.celnisprava.cz
6. www.hn.ihned.cz

Seznam zkratk

AETR	Průměrná efektivní daňová sazba
ETR	Efektivní daňová sazba
e_t	Efektivní sazba spotřební daně
METR	Mezní efektivní daňová sazby
OSN	Organizace spojených národů
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
PATR	Průměrná osobní sazba daně
SHM	Super hrubá mzda
USA	Spojené státy americké
ZDP	Zákon o dani z příjmů

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst.3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 26. 4. 2013

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta

Hasičská 3031, Frýdek-Místek 738 01

Seznam příloh

1. Míra inflace, vývoj spotřebitelských cen vybraných výrobků v České republice
2. Česká republika: hlavní makroekonomické údaje
3. Index šťastného zaměstnance pro rok 2009
4. Index šťastného zaměstnavatele pro rok 2009
5. Daňové zatížení práce podle OECD
6. Vývoj inkasa DPH
7. Výdaje na konečnou spotřebu domácností podle účelu v České republice